

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Π.Μ.Σ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

Διπλωματική εργασία

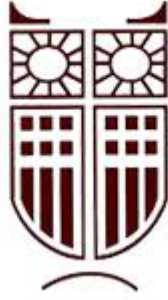
Η ενέργεια ως μέσω πίεσης της Εξωτερικής Πολιτικής της Ρωσίας.

Υπευθυνος καθηγητης Υφαντής Κωνσταντίνος

Μεταπτυχιακή φοιτήτρια : ΜΑΚΡΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ

A.M. : 01791221M009

ΑΘΗΝΑ 2022

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES
DEPARTMENT OF INTERNATIONAL, EUROPEAN AND REGIONAL STUDIES

McS.P. INTERNATIONAL RELATIONS AND STRATEGIC STUDIES

Postgraduate work

Energy as a means of pressure in Russia's Foreign Policy.

Responsible professor: Yfantis Konstantinos

Postgraduate student: MAKRI KONSTANTINA

ATHENS 2022

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

Abstract

Περίληψη

Ευχαριστίες-Αφιερώσεις

Κεφάλαιο 1^ο : Εισαγωγή

- 1.1 Εννοιολογική προσέγγιση του όρου «Υψηλή Στρατηγική»
- 1.2 Εννοιολογική προσέγγιση του όρου «Γεωοικονομία» και «Γεωπολιτική»
- 1.3 Εννοιολογική προσέγγιση του όρου «Ενέργεια»
- 1.4 Εννοιολογική προσέγγιση του όρου «Διεθνής Πολιτική»
- 1.5 Εννοιολογική προσέγγιση του όρου «Κρατικός Καπιταλισμός»

Κεφάλαιο 2^ο : «Αναδρομή στην εξέλιξη της ιστορίας Ρωσίας»

- 2.1 Ενεργειακός τομέας και Σοβιετική Ένωση
- 2.2 Η περίοδος μετά το τέλος της Σοβιετικής Ένωσης.
- 2.3 Η πρωθυπουργία κατά την προεδρία Yeltsin
- 2.4 Η πρωθυπουργία την περίοδο του Putin

Κεφάλαιο 3^ο : Η Ευρωπαϊκή Ένωση και η ρωσική πολιτική στην αγορά ενέργειας

- 3.1 Η εξάρτηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης από τη ρωσική αγορά ενέργειας.
- 3.2 Η επίδραση στην ευρωπαϊκή αγορά του ανοίγματος αγωγών προς την Κίνα.
- 3.3 Ρωσικό αέριο εναντίον πετρελαίου.
- 3.4 Η πιθανότητα ενός καρτέλ αερίου.

Κεφάλαιο 4^ο : Η Gazprom και η ρωσική στρατηγική.

- 4.1 Η Gazprom.
- 4.2 Πούτιν, Πολιτική και Gazprom.
- 4.3 Άδεια για μονοπώληση της αγοράς
- 4.4 Το χαρτοφυλάκιο διανομής της Gazprom και ο Χάρτης Ενέργειας.

4.5 Ρωσική αυτοκρατορική σκέψη.

Κεφάλαιο 5° : Επίλογος-Συμπεράσματα.

5.1 Συμπεράσματα.

5.2 Συστάσεις για τις πολιτικές της Ε.Ε..

Βιβλιογραφία.

Περίληψη

Υψηλή στρατηγική, Ενέργεια, γεωπολιτική, γεωοικονομία, Διεθνή πολιτική, είναι έννοιες οι οποίες βρίσκονται παντού και ερμηνεύουν τον κόσμο του Διεθνούς γίνεσθαι. Έννοιες οι οποίες είναι απτές και εφαρμόζονται απο τους άμεσα ενδιαφερόμενους, που στην προκειμένη περίπτωση είναι χώρες ,κράτη και πολιτικά μορφώματα.

Η Ρωσία είναι μία χώρα τεράστια, τόσο γεωγραφικά όσο και πολιτικά. Μία χώρα η οποία έχει την δική της ταυτότητα και έχει επιλέξει μέσω αυτής να επιβληθεί στην σκακιέρα της διεθνους πολιτικής. Η Εξωτερική πολιτική που ακολουθεί όλα τα χρόνια ειδικά από την εποχή της Σοβιετικής Ένωσης μέχρι τώρα είναι δυναμική και αρκετά κοστοβόρα τόσο για την ίδια όσο και για τους εταίρους της.

Η ΕΕ έχει μία σχέση εξαρτησης από την Ρωσία σε ενεργειακό επίπεδο, έτσι ώστε να μην έχει πολλές επιλογες από την μία αλλά από την άλλη επιτρέπει στην Ρωσία να πιέζει μέσω της ενέργειας προκειμένου να πετύχει τους σκοπούς της.

Η Ρωσία από το 2000 και μετά είναι ο μεγαλύτερος παίκτης στο τομέα της ενέργειας και ειδικότερα του φυσικού αερίου, με την οικονομία της να βασίζεται σε μεγάλο ποσοστό σε αυτό.

Έτσι της δίνεται η δυνατότητα σε πολύ μεγάλο βαθμό να καθορίζει τους κανόνες προς όφελος της, δημιουργώντας ταυτόχρονα έντονη καχυποψία στην Δύση η οποία αντιμετωπίζει την ανάγκη συνεργασίας μαζί της ως “αναγκαίο κακό”.

Abstract

Grand Strategy, Energy, Geopolitics, Geo-economics, International Politics, are concepts that are everywhere and interpret the world of international affairs. Concepts which are tangible and applied by the stakeholders, which in this case are countries, states and political entities.

Russia is a huge country, both geographically and politically. A country which has its own identity and has chosen through it to impose itself on the chessboard of international politics. Its foreign policy over the years, especially since the Soviet Union era, has been dynamic and quite costly for itself and its partners.

The EU has a relationship of dependence on Russia in terms of energy, so that it does not have much choice on the one hand, but on the other hand it allows Russia to push through energy in order to achieve its goals.

Since 2000 Russia has been the biggest player in the energy sector, especially gas, with its economy largely based on it. This gives it the opportunity to a very large extent to set the rules to its own advantage, at the same time creating a strong suspicion in the West, which sees the need to cooperate with it as a 'necessary evil'.

Αρκτικόλεξο

LNG - ΥΦΑ : Το υγροποιημένο φυσικό αέριο - **Liquefied Natural Gas**

NATO :North Atlantic Treaty Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου,γνωστός και ως Βορειοατλαντική Συμμαχία

ΗΠΑ: Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

m3: Κυβικό μέτρο

UGS: Ενιαίο Σύστημα Μεταφοράς Αερίου

ΟΠΕΚ: Οργανισμός Εξαγωγών Πετρελαιοπαραγωγών Χωρών

NEGP: North European Gas Pipeline γνωστο πλέον ως **Nord Stream**.

NTV /HTB: Ιδιωτικό Ρωσικό κανάλι

KGB/ ΚΓΒ: Επιτροπή Κρατικής Ασφάλειας για τη Σοβιετική Ένωση

PSA: Συμφωνία Καταμερισμού Παραγωγής

SEIC: Sakhalin Energy Investment Corporation

CCS: Carbon capture and storage

Ευχαριστίες-Αφιερώσεις

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέπον καθηγητή μου, κ.Υφαντή για την πολύτιμη βοήθεια που μου προσέφερε για την συγγραφή της διπλωματικής μου εργασίας, καθώς και όλους τους καθηγητές μου για τη γνώση που μου μετέδωσαν κατά τη διάρκεια του μεταπτυχιακού μου.

Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένεια μου, για την ολοκληρωτική πνευματική και ψυχολογική στήριξη που μου παρείχαν όλα αυτά τα χρόνια και ειδικότερα κατά την περίοδο των σπουδών μου στο ΠΜΣ,την αδερφή μου που με καθοδήγησε με τις πολύτιμες συμβουλές της καθώς και τους φίλους μου για την στήριξή τους.

Κεφάλαιο 1^ο: Εισαγωγή

1.1 Εννοιολογική προσέγγιση του όρου «Υψηλή Στρατηγική»

Ο τομέας της υψηλής στρατηγικής επικεντρώνεται στο διεθνές σύστημα. Η υψηλή στρατηγική ενός κράτους είναι εκτεταμένη και επηρεάζεται από παράγοντες όπως η δομή του διεθνούς συστήματος, η διεθνής ισορροπία δυνάμεων, η διεθνής διπλωματική σκηνή και οι τάσεις στη διεθνή οικονομία. Αυτή η προσέγγιση διασφαλίζει τη νομιμότητα σε όλο τον κυρίαρχο χώρο και πληθυσμό, ενώ αξιοποιεί όλους τους διαθέσιμους εθνικούς πόρους, υλικούς και μη (Κολιόπουλος, 2008).

Η στρατηγική υψηλού επιπέδου δημιουργείται από πολιτικούς ηγέτες και εστιάζει στα πιο σημαντικά ζητήματα που σχετίζονται με τον πόλεμο και την ειρήνη. Η απόφαση για το πότε και εάν ένα κράτος θα οδηγηθεί σε πόλεμο για να επιτύχει τους στόχους που έχει θέσει η πολιτική ηγεσία αναφέρεται ως υψηλή στρατηγική. Η στρατιωτική στρατηγική του πολέμου είναι σημαντικό να ευθυγραμμίζεται με τις πολιτικές, διπλωματικές και οικονομικές στρατηγικές που αποτελούν μέρος της πολεμικής προσπάθειας, προκειμένου να διασφαλιστεί ότι αλληλεπιδρούν αρμονικά και ότι μία από αυτές τις στρατηγικές δεν έχει αρνητικές συνέπειες στην άλλη (Παπασωτηρίου, 2007).

Ιστορικά, η ασφάλεια έχει να κάνει με την προστασία της κυριαρχίας, της εδαφικής ακεραιότητας μιας χώρας και της θέσης της στον κόσμο. Τα σύγχρονα έθνη-κράτη συνήθως δέχονται κινδύνους για τους πληθυσμούς τους, εάν ο πόλεμος είναι απαραίτητος για την προστασία της κυριαρχίας, της εδαφικής ακεραιότητας και της εξουσίας. Η στρατηγική υψηλού επιπέδου περιλαμβάνει τον εντοπισμό και την ιεράρχηση πιθανών απειλών και την ανάπτυξη πολιτικών και στρατιωτικών απαντήσεων σε αυτές τις απειλές. Αυτό περιλαμβάνει μια εξήγηση της λογικής πίσω από την ιεράρχηση των απειλών και τα προτεινόμενα αντίμετρα.

Πρόκειται για μια σειρά από έννοιες και επιχειρήματα που πρέπει να επανεξετάζονται σε τακτική βάση. Η μεγάλη στρατηγική είναι βασικό στοιχείο της εξωτερικής πολιτικής ενός έθνους, αλλά η εξωτερική πολιτική δεν περιορίζεται στους στόχους ασφάλειας και είναι δυνατόν επίσης να περιλαμβάνει τη βελτίωση της ευημερίας των πολιτών ή την οικονομική ευημερία (Κολιόπουλος, 2008).

Στο έργο του «Strategy of Indirect Approach», ο Basil Liddell Hart παρέχει έναν πιο ολοκληρωμένο ορισμό της στρατηγικής, δηλώνοντας ότι περιλαμβάνει όχι μόνο την κίνηση των δυνάμεων στη μάχη, αλλά και τα επιθυμητά αποτελέσματα.

Επιπλέον, υποστηρίζει ότι η στρατηγική είναι η τέχνη της χρήσης στρατιωτικών πόρων για την επίτευξη πολιτικών στόχων, σε αντίθεση με την τακτική, η οποία είναι η άμεση χρήση αυτών των πόρων. Η στρατηγική μπορεί να οριστεί «ως η διαδικασία ευθυγράμμισης των μέσων και των σκοπών ενόψει μιας πραγματικής ή πιθανής σύγκρουσης». Στο πλαίσιο της διεθνούς πολιτικής, στρατηγική είναι η διαδικασία ευθυγράμμισης των μέσων και των σκοπών ενός κράτους απέναντι στον διεθνή ανταγωνισμό, τόσο σε καιρό ειρήνης όσο και σε καιρό πολέμου (Κολιόπουλος, 2008).

Συμπερασματικά, η υψηλή στρατηγική είναι το πλέον ολοκληρωμένο επίπεδο στρατηγικής ενός κράτους, που περιλαμβάνει όλα τα διαθέσιμα μέσα, όπως διπλωματικούς, οικονομικούς και στρατιωτικούς πόρους, για την επίτευξη του επιθυμητού πολιτικού στόχου ενόψει πραγματικής ή πιθανής σύγκρουσης. Αυτή η διάσταση της ανάλυσης της υψηλής στρατηγικής υπερβαίνει το συγκρουσιακό στοιχείο της διεθνούς πολιτικής και περιλαμβάνει τα στοιχεία της συνεργασίας μεταξύ κυρίαρχων κρατών. Όταν μια δύναμη ενθαρρύνει τη συνεργασία μεταξύ κυρίαρχων κρατών και προωθεί οικουμενικές αξίες, αυξάνει το διεθνές ανάστημα και την επιρροή της. Η προώθηση διεθνών θεσμών και ιδεολογικών εννοιών είναι συνήθως κεντρικό στοιχείο της υψηλής στρατηγικής των μεγάλων δυνάμεων, που τους επιτρέπει να εδραιώσουν την επιρροή και τη δύναμή τους.

Η ανάλυση του Liddell Hart εστιάζει στη μεγάλη εικόνα παρά σε συγκεκριμένες λεπτομέρειες ή τοπικό πλαίσιο. Δεν υπάρχει καμία αναγκαία στρατιωτική προϋπόθεση για το μέγεθος μιας άκρως στρατηγικής χώρας. Η άποψη του Liddell Hart ότι η στρατηγική είναι η τέχνη της κατανομής και χρήσης στρατιωτικών πόρων για την επίτευξη πολιτικών στόχων που υποδηλώνει μια συγκρουσιακή προσέγγιση, ενώ στην πραγματικότητα απλώς οριοθετεί ορισμένα σαφή όρια. Ο πολιτικός και ο στρατιωτικός τομέας είναι αλληλεξαρτώμενοι όσον αφορά τη συμμετοχή τους στη θεωρία αποφάσεων, ειδικά στη θεωρία παιγνίων. Εξακολουθεί να υπάρχει αλληλεξάρτηση μεταξύ της πολιτικής και της στρατιωτικής σφαίρας, ακόμη και αν είναι χωριστές μεταξύ τους. Η πολιτική σφαίρα μπορεί να φαίνεται ότι έχει προτεραιότητα, αλλά αυτό συμβαίνει μόνο επειδή είναι ένας παράγοντας στη νοητική στρατηγική, όπου οι δύο τομείς αλληλεπιδρούν (Παπασωτηρίου, 2007).

Η κριτική του Liddell Hart για τον Clausewitz (1999) βασίζεται στην ιδέα ότι η στρατηγική είναι η τέχνη της χρήσης των μαχών ως μέσου για την επίτευξη των στόχων του πολέμου, και όχι το αντίστροφο. Το νοητικό σχήμα του Clausewitz (1999) είναι πιο θεμελιώδες από όσο νομίζουμε και μπορεί να εφαρμοστεί στη γεωστρατηγική και τη γεωπολιτική.

Ο πολιτικός παράγοντας δεν σημαίνει απαραίτητα την κατάρρευση της μεθοδολογίας του Clausewitz (1999). Η ιδέα του Clausewitz(1999) για τη στρατηγική είναι η χρήση της σύγκρουσης για την επίτευξη των στόχων του πολέμου. Αυτό απαιτεί να ληφθούν υπόψη οι στόχοι του πολέμου σε όλη τη διάρκεια της σύγκρουσης. Τα μεγέθη αυτών των κατασκευών δεν επηρεάζουν τα κρίσιμα και χαρακτηριστικά σημεία τους.

Η Γεωστρατηγική είναι ένας κλάδος της γεωπολιτικής που επικεντρώνεται στον στρατηγικό σχεδιασμό και την εκτέλεση στρατιωτικών και πολιτικών ενεργειών για την επίτευξη συγκεκριμένων γεωπολιτικών στόχων. Αν και η γεωστρατηγική είναι αρρήκτως συνδεδεμένη με τη γεωπολιτική, θεωρείται μοναδική ακριβώς στο ότι απαιτεί μια πιο ολιστική προσέγγιση. Έτσι, η υψηλή στρατηγική δεν είναι απλώς μια γενίκευση, αλλά μια διαδικασία δημιουργίας μιας νέας ιδέας βασισμένης στην υπάρχουσα γνώση.

1.2 Εννοιολογική προσέγγιση του όρου «Γεωοικονομία» και «Γεωπολιτική»

Η γεωοικονομία θεωρείται μερικές φορές ως υπο-τομέας της γεωπολιτικής. Πολλοί μελετητές έχουν εξετάσει τον ρόλο της γεωοικονομίας στις διεθνείς σχέσεις και πώς μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο γεωστρατηγικής. Στις αρχές της δεκαετίας του 1990, όταν ξεκίνησαν οι πρώτες συζητήσεις για τη γεωοικονομία, ο Daniel Bell, υποστηριζόμενος από τον Samuel Huntington, ισχυρίστηκε ότι «η οικονομία είναι η συνέχιση του πολέμου με άλλα μέσα». Πολλοί σχολιαστές για την τρέχουσα κρίση στην Ουκρανία επικαλέστηκαν τις ιδέες του Clausewitz (1999), δηλώνοντας ότι οι οικονομικές κυρώσεις είναι ουσιαστικά «πόλεμοι με άλλα μέσα».

Ωστόσο, αυτό παραβλέπει τις σημαντικές διαφορές μεταξύ στρατιωτικής και οικονομικής ισχύος, καθώς και τους διαφορετικούς στόχους και αντιδράσεις που προκαλούν. Η γεωοικονομική πτυχή της εξουσίας συγκαλύπτεται, πραγματοποιείται με οικονομικά μέσα και η λογική λειτουργίας της είναι η επιλεκτική διευκόλυνση. Η γεωοικονομία είναι ένα σύστημα που αποτελείται από διάφορους οικονομικούς παράγοντες που είναι οργανωμένοι γύρω από έναν κοινό γεωγραφικό χώρο. Αυτοί οι φορείς μπορεί να είναι είτε άτομα είτε

ομάδες και αλληλεπιδρούν μεταξύ τους προκειμένου να ικανοποιήσουν τις δικές τους οικονομικές ανάγκες. Η γεωοικονομία δημιουργεί φυγόκεντρες δυνάμεις οι οποίες οδηγούν σε χαμηλή ή μεσαία αντίληψη απειλής και εξισορροπητική συμπεριφορά. Η έρευνα δείχνει ότι η οικονομική ισχύς μπορεί να είναι πιο αποτελεσματική από τη στρατιωτική ισχύ για την επίτευξη γεωστρατηγικών στόχων. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι επιτρέπει την πιο άμεση επιδίωξη σχετικών κερδών, με μικρότερο κίνδυνο σημαντικής αντίδρασης από άλλα κράτη. Ο όρος «γεωοικονομία» κερδίζει δημοτικότητα στις συζητήσεις πολιτικής, αλλά συχνά παρεξηγείται (Κολιόπουλος, 2008).

Χρησιμοποιείται ακριβώς επειδή αναφέρεται στην προώθηση γεωστρατηγικών στόχων και όχι σε αμοιβαία επωφελείς εμπορικές σχέσεις. Η γεωοικονομία μπορεί να οριστεί ως η στρατηγική χρήση της οικονομικής ισχύος για την επίτευξη γεωπολιτικών στόχων. Σε πρακτικό επίπεδο, η γεωοικονομία είναι η μελέτη του πώς τα οικονομικά μέσα μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την προώθηση των συμφερόντων ενός έθνους και την παραγωγή θετικών γεωπολιτικών αποτελεσμάτων. Εξετάζει επίσης τον αντίκτυπο των οικονομικών ενεργειών άλλων εθνών στους γεωπολιτικούς στόχους μιας χώρας (Παπασωτηρίου, 2007).

Η γεωπολιτική προβάλλεται ως μια ενεργή επιχείρηση εξωτερικής πολιτικής, που διεξάγεται με στρατιωτικά μέσα, δημοσιεύεται επίσημα και η επιχειρησιακή της λογική είναι η αντιπαράθεση. Η γεωπολιτική παράγει συνήθως δυνάμεις που τείνουν να φέρνουν τις χώρες πιο κοντά, υψηλή αντίληψη απειλών και αντισταθμιστική συμπεριφορά. Στην παραδοσιακή γεωπολιτική συζήτηση, η στρατιωτική ισχύς ήταν κεντρική στη συζήτηση.

Στην ιστορική του επισκόπηση της ιδέας της γεωπολιτικής, ο Colin Flint (2006) σημειώνει ότι οι ορισμοί της εξουσίας κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου κυριαρχούνταν από την εστίαση στην ικανότητα μιας χώρας να διεξάγει πόλεμο σε άλλες χώρες. Σήμερα, υπάρχουν αρκετές σχολές σκέψης που συνεχίζουν να βλέπουν τη στρατιωτική ισχύ ως το κεντρικό θεμέλιο της γεωπολιτικής και της μελέτης της εξουσίας. Αυτοί οι μελετητές πιστεύουν ότι η μελέτη της ισχύος πρέπει να επικεντρωθεί στη στρατιωτική ισχύ και τη χρήση της. Συχνά, υπάρχει σύγχυση μεταξύ των όρων «γεωοικονομία» και «γεωπολιτική». Αν και η γεωπολιτική και η γεωοικονομία αναφέρονται συχνά μαζί στο πλαίσιο των διεθνών σχέσεων, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι πρόκειται για διακριτές έννοιες (Flint, 2006).

Μία από τις κύριες διαφορές μεταξύ γεωπολιτικής και γεωοικονομίας είναι ότι η πρώτη βασίζεται συχνά στη στρατιωτική ισχύ για να διεκδικήσει την επιρροή της, ενώ η δεύτερη εστιάζει σε οικονομικούς παράγοντες (Παπασωτηρίου, 2007).

Επιπλέον, ενώ η γεωπολιτική θεωρείται συχνά ως ένα παιχνίδι μηδενικού αθροίσματος, η γεωοικονομία προσπαθεί να δημιουργήσει αμοιβαία επωφελείς σχέσεις. Υπάρχει διάκριση μεταξύ σκληρής (στρατιωτικής) ισχύος και ήπιας (οικονομικής) ισχύος. Άλλωστε, είναι σύνηθες φαινόμενο τα μικρά κράτη με περιορισμένη στρατιωτική ισχύ να έχουν έντονη γεωοικονομική δραστηριότητα. Αυτό ισχύει για πολλές χώρες της Αραβικής Χερσονήσου (Κολιόπουλος, 2008).

1.3 Εννοιολογική προσέγγιση του όρου «Ενέργεια»

Ο όρος «ενέργεια» αναφέρεται στους πόρους που παράγουν πλούτο ή τις συνδέσεις με αυτούς τους πόρους (αγωγούς, φορτία LNG, δεξαμενόπλοια) ενός κράτους. Ο όρος αυτός συνδέεται έμμεσα και με την ενεργειακή πολιτική ενός κράτους (Mearsheime, 2001). Βασική προτεραιότητα της ενεργειακής πολιτικής είναι η εύρεση, διασφάλιση και διαχείριση ενεργειακών πόρων, ώστε να διασφαλίζεται η ασφαλής, αδιάλειπτη και αξιόπιστη κάλυψη των ενεργειακών αναγκών της χώρας σε όλη την επικράτειά της και υπό τις καλύτερες δυνατές συνθήκες για τους πολίτες (Mearsheime, 2001).

Στόχος αυτής της πολιτικής είναι η δημιουργία ενεργειακών αποθεμάτων, συμμαχιών και εναλλακτικών οδών για την κάλυψη των αναγκών της εγχώριας αγοράς ενέργειας σε περιόδους ενεργειακών κρίσεων και η προστασία των καταναλωτών με την εφαρμογή μηχανισμών σταθεροποίησης εξωγενών και έκτακτων αποσταθεροποιητικών φαινομένων και τάσεων. Ο ρόλος της ενέργειας στη διπλωματία είναι ξεκάθαρος. Η ενέργεια μπορεί να λειτουργήσει ως καταλύτης για τη διευκόλυνση των διπλωματικών προσπαθειών. Οι πλούσιες σε πόρους χώρες έχουν ένα αδιαπραγμάτευτο διαπραγματευτικό πλεονέκτημα. Η χρήση της ενεργειακής ισχύος ως όπλο πολιτικής και οικονομικής επιρροής είναι μια κοινή τακτική που χρησιμοποιούν τα κράτη προκειμένου να επιτύχουν τους επιθυμητούς στόχους τους. Οι φυσικοί πόροι διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στις αποφάσεις εξωτερικής πολιτικής τόσο για τις πλούσιες σε πόρους όσο και για τις χώρες εισαγωγής ενέργειας (Mearsheime, 2001).

1.4 Εννοιολογική προσέγγιση του όρου «Διεθνής Πολιτική»

Η θεωρία της διεθνούς πολιτικής, η οποία βασίζεται στο έργο του Kenneth N. Waltz (2011), υποστηρίζει την ιδέα ότι η πολιτική συμπεριφορά των κρατών είναι ασταθής επειδή δεν υπάρχει ρυθμιστική αρχή στο διεθνές πολιτικό σύστημα. Η έλλειψη σταθερότητας δημιουργεί μια άναρχη κατάσταση. Έτσι, τα κράτη αλληλεπιδρούν μεταξύ τους με βάση τόσο τον ανταγωνισμό όσο και τη σύγκρουση, που μπορεί να οδηγήσει σε διάφορες μορφές πίεσης και εξαναγκασμού, ακόμη και όταν δεν εκδηλώνεται άμεσα με βία ή πόλεμο (Waltz, 2011).

Το πεδίο της διεθνούς πολιτικής ασχολείται με τους τρόπους με τους οποίους τα κράτη ασκούν και διατηρούν την εξουσία, τόσο εσωτερικά όσο και σε σχέση με άλλα κράτη. Η έννοια της εξουσίας είναι εύκολα αναγνωρίσιμη και μπορεί να αποτελέσει άμεσες ή έμμεσες απειλές για άλλα κράτη, γεγονός που μπορεί να οδηγήσει σε αισθήματα ανασφάλειας. Επομένως, η δημιουργία και η διατήρηση μιας ισορροπίας δυνάμεων δεν συμβάλλει στη σταθερότητα, αλλά αντιθέτως ανατροφοδοτεί την ανασφάλεια (Waltz, 2011).

Στο άναρχο διεθνές σύστημα, τα κράτη ανταγωνίζονται μεταξύ τους για την εξουσία και οι σχετικές δυνάμεις και θέσεις τους επηρεάζουν τη σταθερότητα και τον ανταγωνισμό στο σύστημα (Mearsheimer, 2006). Οι σχέσεις μεταξύ των κρατών είναι επομένως σημαντικές για την κατανόηση της δυναμικής ισχύος σε αυτό το πλαίσιο. Η αναρχία, ο ανταγωνισμός μεταξύ των κρατών και οι σχέσεις εξουσίας είναι αναπόσπαστα μέρη των αναδυόμενων ή ήδη διαμορφωμένων κρατικών στρατηγικών (Mearsheimer, 2006). Όταν οι διεθνείς σχέσεις είναι ασταθείς και δεν υπάρχει κυβερνητικό όργανο, τα κράτη ανταγωνίζονται μεταξύ τους για να εξασφαλίσουν τη δική τους ασφάλεια. Η επιδίωξη ενισχυμένης ισχύος δεν είναι αυτοσκοπός, αλλά μέσο για την επιβολή της εθνικής πολιτικής. Τα κράτη σχηματίζουν συμμαχίες και συνασπισμούς κυρίως για να εξισορροπήσουν τη δύναμη των αντιπάλων τους και να αντιμετωπίσουν τις απειλές τους (Waltz, 2011).

1.5 Εννοιολογική προσέγγιση του όρου «Κρατικός Καπιταλισμός»

Ο κρατικός καπιταλισμός είναι ένα σύστημα στο οποίο το κράτος παρεμβαίνει στην οικονομία για να προωθήσει τα δικά του συμφέροντα, συχνά εις βάρος του ανταγωνισμού και της ιδιωτικής επιχείρησης (Bell, 1996).

Ωστόσο, η διάκριση μεταξύ κρατικού καπιταλισμού και χωρών ελεύθερης αγοράς δεν είναι πάντα σαφής. Δεν υπάρχει σαφής γραμμή που να χωρίζει τις δύο πλευρές σε αντίπαλα στρατόπεδα. Σε κάθε χώρα, η κυβέρνηση ρυθμίζει άμεσα την οικονομική δραστηριότητα και αφήνει ορισμένες συναλλαγές στην αγορά να πραγματοποιούνται χωρίς καμία κρατική ανάμειξη (Waltz, 2011). Σε μια κρατικο-καπιταλιστική οικονομία, ο βαθμός κρατικής παρέμβασης ποικίλλει με την πάροδο του χρόνου. Ο τρόπος με τον οποίο οι κυβερνήσεις ρυθμίζουν την εμπορική δραστηριότητα και ο βαθμός στον οποίο επεκτείνουν την εξουσία τους μέσω επιρροής ποικίλλει σημαντικά μεταξύ των χωρών (Bell, 1996).

Κεφάλαιο 2ο: «Αναδρομή στην εξέλιξη της ιστορίας Ρωσίας»

«η ρωσική κυβέρνηση επιδιώκει κρατικό έλεγχο των ενεργειακών πόρων της Ρωσίας για να χρησιμοποιεί την ενέργεια ως πολιτικό μοχλό»

2.1 Ενεργειακός τομέας και Σοβιετική Ένωση

Ο ενεργειακός τομέας είναι ο μόνος τομέας στον οποίο η Ρωσία και η Ευρώπη συνδέονται στενότερα. Κατά τη διάρκεια του εικοστού αιώνα, η ροή ενέργειας μεταξύ Ανατολής και Δύσης μπόρεσε να ξεπεράσει ιδεολογικούς φραγμούς, πολέμους και κυρώσεις. Το 1917, οι Μπολσεβίκοι κατέλαβαν την εξουσία στη Ρωσία και σύντομα άρχισαν να μιμούνται την προσέγγιση των τσαρικών προκατόχων τους εξάγοντας πετρέλαιο από την περιοχή του Καυκάσου στην καπιταλιστική Δύση προκειμένου να αγοράσουν τη δυτική τεχνολογία που ήταν απαραίτητη για τη σοβιετική εκβιομηχάνιση (Lin, 2009).

Στη δεκαετία του 1930, μια αποτυχημένη ενεργειακή πολιτική μείωσε σημαντικά τη σημασία της Σοβιετικής Ένωσης ως προμηθευτή πετρελαίου στη διεθνή αγορά. Παρά το γεγονός ότι βρισκόταν στη μέση του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η Σοβιετική Ένωση έπρεπε να εισάγει καύσιμα από τις Ηνωμένες Πολιτείες, κυρίως για αεροπορικούς σκοπούς. Η ανάπτυξη νέων

κοιτασμάτων πετρελαίου στην περιοχή των Ουραλίων στα τέλη της δεκαετίας του 1950 οδήγησε σε μια αναζωπύρωση της Σοβιετικής Ένωσης στην ευρωπαϊκή αγορά πετρελαίου. Κατά την πρώιμη εποχή του Ψυχρού Πολέμου, όταν η ατμόσφαιρα ήταν αρκετά τεταμένη, η «πετρελαϊκή επίθεση» της Σοβιετικής Ένωσης ώθησε το ΝΑΤΟ να συμβουλευθεί τα μέλη του να είναι προσεκτικά όσον αφορά την αγορά σοβιετικού πετρελαίου. Το 1962, η Δυτική Συμμαχία επέβαλε εμπάργκο στην πώληση χαλύβδινων σωλήνων και τεχνολογίας αγωγών στη Σοβιετική Ένωση (Lin, 2009).

Παρά τα μέτρα αυτά, οι εισαγωγές σοβιετικού πετρελαίου στη Δυτική Ευρώπη συνέχισαν να αυξάνονται και το εμπάργκο άρθηκε το 1966. Οι παγκόσμιες ενεργειακές κρίσεις της δεκαετίας του 1970 οδήγησαν πολλές δυτικοευρωπαϊκές χώρες να θεωρήσουν τις προμήθειες ενέργειας από τη Σοβιετική Ένωση ως πιο αξιόπιστες, γεγονός που επέτρεψε στη Σοβιετική Ένωση να ανακτήσει τον ηγετικό ρόλο του εξαγωγέα πετρελαίου και φυσικού αερίου στην Ευρώπη. Εκείνη την εποχή, υπήρχε σοβαρή εξέταση της πρότασης της Μόσχας για εισαγωγή σοβιετικού φυσικού αερίου, ενώ αρκετές αμερικανικές εταιρείες διερεύνησαν τη δυνατότητα συμμετοχής σε ένα μεγάλο έργο φυσικού αερίου στη Δυτική Σιβηρία. Ενώ πολλοί στη Δύση ήταν επιφυλακτικοί για το αυξανόμενο μερίδιο του σοβιετικού πετρελαίου και φυσικού αερίου στην κατανάλωση ενέργειας της Ευρώπης, η Μόσχα ήταν επίσης αμφίβολη για την υπερβολική της εξάρτηση από τη Δύση για τεχνολογία και αγορές (Lin, 2009).

Ωστόσο, εάν η Μόσχα ήθελε να ανταποκριθεί στην αυξανόμενη εγχώρια κατανάλωση, να συνεχίσει να προμηθεύει τους κομμουνιστές συμμάχους της στην Ανατολική Ευρώπη και ταυτόχρονα να μεταφέρει πετρέλαιο και φυσικό αέριο στους καταναλωτές στη Δυτική Ευρώπη και πιθανώς πέρα από αυτήν, θα έπρεπε να αυξήσει την παραγωγή. Αντιμέτωπη με την προοπτική μιας επικείμενης ενεργειακής κρίσης, η σοβιετική ηγεσία αποφάσισε στα τέλη της δεκαετίας του 1970 να επεκτείνει τις επενδύσεις της στην πλούσια σε ενέργεια Δυτική Σιβηρία.

Η Σοβιετική Ένωση άρχισε επίσης να εκμεταλλεύεται τα μεγάλα κοιτάσματα φυσικού αερίου στο βόρειο τμήμα της περιοχής Τιουμέν της περιφέρειας των Ουραλίων, εκτός από το πετρέλαιο. Ένας νέος αγωγός εξαγωγής έχει κατασκευαστεί για τη μεταφορά φυσικού αερίου από τη Δυτική Σιβηρία απευθείας στην Ευρώπη. Παρά τη σημασία της ενέργειας και τον ρόλο της Ρωσίας ως κύριος προμηθευτής πετρελαίου και φυσικού αερίου στην Ευρώπη, εκπληκτικά λίγη έρευνα έχει γίνει μέχρι στιγμής σχετικά με τις ιστορικές οδούς που οδηγούν στις τρέχουσες διασυνδέσεις (Lin, 2009).

Αν και νεότερες μελέτες για τις παγκόσμιες πτυχές του Ψυχρού Πολέμου έχουν ρίξει φως στο ρόλο της ενέργειας, οι ιστορικοί έχουν αποκλείσει σε μεγάλο βαθμό τη Σοβιετική Ένωση από αυτές τις αφηγήσεις. Όταν οι ιστορικοί του Ψυχρού Πολέμου ασχολήθηκαν με το ζήτημα της ενέργειας, το έκαναν σχεδόν αποκλειστικά από τη δυτική προοπτική. Ωστόσο, μια ουσιαστική διερεύνηση των ενεργειακών σχέσεων Ανατολής-Δύσης κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου δεν είναι δυνατή χωρίς να ληφθεί υπόψη η σοβιετική προοπτική. Υπάρχει ακόμη σχετικά λίγη έρευνα που βασίζεται σε νέο αρχειακό υλικό για θέματα όπως η σοβιετική στρατηγική σκέψη για την ανάπτυξη του τομέα πετρελαίου και φυσικού αερίου της χώρας, η δημιουργία ενεργειακών σχέσεων εντός των κομμουνιστικών κρατών της Ανατολικής Ευρώπης που ελέγχονται από τη Σοβιετική Ένωση ή πώς οι Σοβιετικοί ηγέτες έχουν χρησιμοποιήσει την ενέργεια ως σημαντικό παράγοντα στις σχέσεις τους με τη Δυτική Ευρώπη και ΗΠΑ (Lin, 2009).

Η διαδικασία λήψης αποφάσεων για την ενεργειακή πολιτική ήταν περίπλοκη και εξαρτιόταν από διάφορους εσωτερικούς, περιφερειακούς και παγκόσμιους παράγοντες. Η Σοβιετική Ένωση χρειαζόταν να παράγει περισσότερη ενέργεια για να τροφοδοτήσει την εκβιομηχάνιση και τον εκσυγχρονισμό της, καθώς και για να διατηρήσει το καθεστώς της ως μεγάλης δύναμης. Οι διάφορες εκστρατείες πετρελαίου και φυσικού αερίου που διεξήγαγε η Σοβιετική Ένωση από τον Στάλιν μέχρι τον Μπρέζνιεφ είχαν σχεδιαστεί για να στηρίξουν τη στρατιωτική και ενεργειακά εξαρτώμενη οικονομία της χώρας.

Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, η ενέργεια ήταν ένα σημαντικό εργαλείο στο σχέδιο της Μόσχας να ενσωματώσει τα σοσιαλιστικά κράτη της Ανατολικής Ευρώπης σε έναν ενιαίο «ενεργειακό χώρο» μέσω της κατασκευής ενός εκτεταμένου συστήματος αγωγών. Ο κύριος λόγος που η Σοβιετική Ένωση ήθελε να εξάγει ενέργεια σε καπιταλιστικές δυτικές χώρες ήταν για να αποκτήσει πρόσβαση στην τεχνολογία και το σκληρό τους νόμισμα (Lin, 2009).

Αυτή η πρόσβαση στις ξένες αγορές επέτρεψε στη Σοβιετική Ένωση να χρηματοδοτήσει τα δικά της έργα ενεργειακής ανάπτυξης, καθώς και να αντισταθμίσει τις απώλειες που προκλήθηκαν από την παροχή ενέργειας στους ανατολικοευρωπαίους συμμάχους της σε τιμές χαμηλότερες της παγκόσμιας αγοράς. Οι εξαγωγές ενέργειας από τη Σοβιετική Ένωση χρησίμευσαν ως τρόπος επέκτασης της πολιτικής επιρροής της χώρας, ειδικά σε μικρότερα ευρωπαϊκά έθνη και χώρες του τρίτου κόσμου. Ο Ψυχρός Πόλεμος είχε σημαντικό αντίκτυπο στις οικονομικές σχέσεις μεταξύ Ανατολής και Δύσης, καθώς οι ανησυχίες για τις επιπτώσεις

στην ασφάλεια του αυξημένου εμπορίου ενέργειας και τους πιθανούς κινδύνους αυξανόμενων αλληλοεξαρτώμενων συγκρούσεων προέκυψαν και στις δύο πλευρές του Σιδηρού Παράπετασματος (Lucas, 2009).

Ωστόσο, η Σοβιετική Ένωση, που στόχευε να γίνει ο κύριος προμηθευτής ενέργειας στην Ευρώπη, δεν ακολούθησε τη λογική του Ψυχρού Πολέμου εάν αυτή η λογική κατανοηθεί ως ανταγωνισμός μεταξύ δύο αντιπάλων πολιτικών στρατοπέδων, το καθένα με τις δικές του οικονομικές ιδεολογικές πεποιθήσεις. Αντίθετα, η συνεργασία βασίστηκε τελικά στα εθνικά οικονομικά συμφέροντα και στις προκλήσεις που παρουσιάζουν τα μεγαλύτερα περιφερειακά και τοπικά κράτη στις παγκόσμιες αγορές. Αν το Σιδηρούν Παράπετασμα αντιπροσωπεύει το χάσμα μεταξύ Ανατολής και Δύσης κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, η αυξανόμενη ροή ενέργειας και υποδομών μεταφορών αποκαλύπτει έναν διαφορετικό χάρτη της Ευρώπης. Τα σύνορα μεταξύ Ανατολής και Δύσης καθίστανται λιγότερο καθορισμένα καθώς οι δύο περιοχές συνδέονται περισσότερο με κοινά οικονομικά συμφέροντα και την επιθυμία να σταθεροποιηθούν οι πολιτικές σχέσεις. Η χάραξη της ιστορικής διαδρομής που οδηγεί στις διακρατικές ενεργειακές διασυνδέσεις μεταξύ της Σοβιετικής Ένωσης (τώρα Ρωσίας) και της Ευρώπης εισάγει μερικά από τα βασικά ζητήματα που πρέπει να εξεταστούν.

2.2 Η περίοδος μετά το τέλος της Σοβιετικής Ένωσης

Το τέλος του 20ου αιώνα σηματοδεύτηκε από την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και τις επακόλουθες αλλαγές στο γεωπολιτικό τοπίο. Η πρόσφατη αλλαγή στην ισορροπία δυνάμεων μεταξύ των παγκόσμιων υπερδυνάμεων άφησε τις Ηνωμένες Πολιτείες ως τη μοναδική εναπομείνασα υπερδύναμη. Αυτό συνέπεσε με την ταχεία ανάπτυξη της παγκόσμιας οικονομίας, με τον καπιταλισμό να κυριαρχεί στις περισσότερες αγορές. Από την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, η Ρωσία έχει υποστεί οικονομική ύφεση και δέχεται πιέσεις από τη Δύση (Goldman, 2005). Ως αποτέλεσμα, αναγκάστηκε να αλλάξει στρατηγική και να διεκδικήσει ξανά τη θέση της στη γεωπολιτική σκακιέρα. Ως νέο κράτος, προσπαθούσε να αποκαταστήσει και να εδραιώσει τον ρόλο του στην παγκόσμια πολιτική σκηνή, αξιοποιώντας τους φυσικούς πόρους και τη γεωπολιτική του θέση, που προβλημάτισαν βαθιά τη Δύση.

2.3 Η πρωθυπουργία κατά την προεδρία Yeltsin

Οι πολιτικές ελίτ και η κυβέρνηση του νεοσύστατου ρωσικού κράτους συνειδητοποίησαν ότι η εξωτερική πολιτική που ασκούσε η Σοβιετική Ένωση ήταν η αιτία της κατάρρευσης του κομμουνισμού. Καθώς οι πρώην σοβιετικές δημοκρατίες και τα μέλη της Κοινοπολιτείας Ανεξάρτητων Κρατών απομακρύνθηκαν από τη Μόσχα, οι ελπίδες για μια κοινή αμυντική και εξωτερική πολιτική διαψεύστηκαν. Από το 1992, η Ρωσία είναι ανοιχτή στη συνεργασία με τη Δύση (Lucas, 2009). Στα πρώτα χρόνια της προεδρίας του Yeltsin, η Ρωσική Ομοσπονδία προσπάθησε να ανακτήσει τον ηγετικό της ρόλο στη διεθνή σκηνή αναδεικνύοντας τον Οργανισμό για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη σε κυρίαρχο σώμα ασφαλείας, παρά τη δύσκολη οικονομική του θέση. Τα κράτη της Δυτικής Ευρώπης ήθελαν την ασφάλεια του Οργανισμού του Βορειοατλαντικού Συμφώνου, που έκανε τις σχέσεις μεταξύ Δύσης και Ρωσίας άνισες και δημιούργησε έντονες αντιδράσεις στο εσωτερικό της Μόσχας. Η κοινή γνώμη στη Μόσχα ζητούσε αλλαγή της εξωτερικής πολιτικής μακριά από τη Δύση (Lucas, 2009).

Τον Σεπτέμβριο του 1992, το ρωσικό Υπουργείο Εξωτερικών δημοσίευσε ένα υπόμνημα που περιγράφει τη στρατηγική και τις τακτικές της χώρας για την εξωτερική της πολιτική έναντι των γειτονικών κρατών. Οι προτεραιότητες της ρωσικής στρατηγικής καταγράφηκαν σε αυτό το έγγραφο. Το εν λόγω μνημόνιο υπογραμμίζει την ανάγκη να αναδειχθεί η Ρωσία ως ηγέτης και εγγυητής της σταθερότητας και της ασφάλειας στην ευρύτερη περιοχή, προστατεύοντας έτσι τα συμφέροντά της από την επέκταση των ανταγωνιστικών επιρροών από ξένες δυνάμεις. Τα επόμενα δύο χρόνια, υπό την προεδρία του Yeltsin, η Ρωσική Ομοσπονδία θα επαναπροσδιορίσει τα εθνικά της συμφέροντα. Ο Yeltsin μπόρεσε να αποφύγει τις παρεμβάσεις του κοινοβουλίου εκμεταλλευόμενος το Σύνταγμα του 1993, το οποίο του παρείχε απεριόριστη εξουσία να ασκεί εξωτερική πολιτική. Οι κύριοι στόχοι της αναδιάταξης των προτεραιοτήτων της εξωτερικής πολιτικής από το 1993 και μετά ήταν η διατήρηση της εδαφικής κυριαρχίας και η ανάπτυξη της οικονομίας. Η σύγκρουση μεταξύ Ρωσίας και Δύσης κλιμακώθηκε τα επόμενα έξι χρόνια. Ο βομβαρδισμός της πρώην Γιουγκοσλαβίας, η επέκταση του NATO και η συνεχιζόμενη οικονομική κρίση στη Ρωσία συνέβαλαν σε ένα αίσθημα αντιδυτικισμού στη ρωσική κοινωνία. Οι σχέσεις μεταξύ των δύο κομμάτων έγιναν ανοιχτά εχθρικές, ενώ ο εθνικισμός εμφανίστηκε έντονα στις ρωσικές πολιτικές ελίτ (Lucas, 2009).

2.4 Η πρωθυπουργία την περίοδο του Putin

Ο Putin διορίστηκε πρωθυπουργός από τον Yeltsin το 1999 και ανέλαβε τα καθήκοντα του μεταβατικού Προέδρου της Ρωσικής Ομοσπονδίας μετά την ξαφνική παραίτηση του Yeltsin λίγους μήνες αργότερα. Η επιλογή του Putin από τον Yeltsin δεν ήταν τυχαία, καθώς το 1997 ο Putin ήταν αντιπρόεδρος της Ρωσικής Ομοσπονδίας και το 1998 είχε αναλάβει τη διεύθυνση των μυστικών υπηρεσιών. Όσοι υποστηρίζουν την οικονομική ανάπτυξη τείνουν να υποστηρίζουν τις προσπάθειες του Putin. Τον Μάρτιο του 2000 κέρδισε τις προεδρικές εκλογές με το σύνθημα «Μεγάλη Ρωσία και Ισχυρό Κράτος». Η δεκαετία του 2000 χαρακτηρίστηκε από την αύξηση των συγκρούσεων και την επιδείνωση των διεθνών κανόνων (Clements, 2009).

Ως απάντηση στις προκλήσεις και τις απειλές που αντιμετωπίζει η Ρωσία, ο Putin υιοθέτησε ένα νέο δόγμα που τονίζει τη σημασία της χρήσης όλων των διαθέσιμων μέσων για τη διαμόρφωση της διεθνούς πολιτικής ατζέντας προκειμένου να επιτευχθούν οικονομικά οφέλη και επιτυχίες. Από την ανάληψη των καθηκόντων του, ο Putin ήταν πολύ ξεκάθαρος σχετικά με τους πολιτικούς του στόχους. Επιθυμούσε η Ρωσία να έχει αυξημένη επιρροή, καθόρισε εθνικές προτεραιότητες και στόχευε στην οικονομική ανάπτυξη, με επίκεντρο την ενεργειακή πολιτική και την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων της χώρας. Χρησιμοποίησε, και συνεχίζει να χρησιμοποιεί, το συγκριτικό πλεονέκτημα της Ρωσίας στον τομέα της ενέργειας ως μέσο οικονομικής και πολιτικής διπλωματίας (Clements, 2009).

Οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής γίνονται αισθητές σε όλο τον κόσμο, αλλά είναι ιδιαίτερα έντονες στην Ευρώπη. Από τις αρχές της δεκαετίας του 2000, η ρωσική εξωτερική πολιτική έχει μετατοπιστεί από τις Ηνωμένες Πολιτείες και προς την Ευρώπη. Στον διεθνή γεωοικονομικό ανταγωνισμό, κυριαρχούν οι ρωσοευρωπαϊκές οικονομικές σχέσεις, καθώς η Ευρώπη είναι ο μεγαλύτερος εισαγωγέας ρωσικού φυσικού αερίου και πετρελαίου. Επιπλέον, ο Putin στοχεύει να αναπτύξει διμερείς σχέσεις με χώρες της Κοινοπολιτείας Ανεξάρτητων Κρατών σε μια προσπάθεια να αυξήσει το εμπόριο με χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης (Goldman, 2005). Μέχρι το 2004, η γεωπολιτική προοπτική της Ρωσίας δεν ήταν τόσο καλά αναπτυγμένη όσο η γεωοικονομική της προοπτική. Η αντιμετώπιση των οικονομικών προβλημάτων θα συμβάλλει στην προστασία και την προώθηση των εθνικών συμφερόντων και θα καταστήσει τη Ρωσία ισχυρό παίκτη στη διεθνή σκηνή.

Η εξωτερική πολιτική της Ρωσίας βασίζεται στην ιδέα ενός «ισχυρού κράτους» και στην εσωτερική οικονομική ανάπτυξη. Οι τρεις αρχές στις οποίες πρέπει να βασίζεται η εξωτερική πολιτική είναι οι εξής: (Goldman, 2005).

- i) η εξωτερική πολιτική πρέπει να υπηρετεί την εσωτερική πολιτική,*
- ii) το κράτος πρέπει να έχει συνεχή διπλωματική παρουσία στο εξωτερικό και*
- iii) να έχει δυναμική πολιτική παρουσία σε όλες τις γεωγραφικές κατευθύνσεις.*

Η κυβέρνηση Putin υιοθέτησε την «Έννοια Εξωτερικής Πολιτικής της Ρωσικής Ομοσπονδίας» ως αφετηρία της εξωτερικής της πολιτικής στις 28 Ιουνίου 2000. Το μνημόνιο περιγράφει τα μέτρα που είναι απαραίτητα για τη Ρωσία να διατηρήσει σταθερότητα και καλές σχέσεις με τους γείτονές της, καθώς και αποφεύγει κρίσεις και συγκρούσεις εντός των συνόρων της. Είναι προφανές ότι ο Putin προσφέρει αμοιβαία συνεργασία και δεν χρησιμοποιεί τις μεθόδους του ψυχρού πολέμου, καθώς επιδιώκει να ενισχύσει τον ρόλο της Μόσχας στη διεθνή σκηνή όχι με στρατιωτική, αλλά με οικονομική επιρροή. Η Ρωσία δεν επιδιώκει να κυριαρχήσει στην παγκόσμια πολιτική σκηνή, αλλά μάλλον να είναι ισότιμος εταίρος σε αυτήν (Goldman, 2005). Αξιοσημείωτο είναι ότι ο Putin εξελέγη για τέταρτη συνεχόμενη φορά με πλειοψηφία 76,67%, ξεπερνώντας σημαντικά τον κύριο αντίπαλό του Κομμουνιστικού Κόμματος, ο οποίος συγκέντρωσε μόλις το 11,79% των ψήφων. Οι φετινές προεδρικές εκλογές έλαβαν το υψηλότερο ποσοστό ψήφων για τον Putin από οποιοσδήποτε άλλες προηγούμενες εκλογές, με σχεδόν 55,5 εκατομμύρια Ρώσους πολίτες να τον ψήφισαν.

Κεφάλαιο 3^ο : Η Ευρωπαϊκή Ένωση και η ρωσική πολιτική στην αγορά ενέργειας

3.1 Η εξάρτηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης από τη ρωσική αγορά ενέργειας

Το μεγαλύτερο μέρος του φυσικού αερίου της ΕΕ προέρχεται μόνο από τρεις εξωτερικούς παραγωγούς – τη Ρωσία, τη Νορβηγία και την Αλγερία. Με το 37,7% των συνολικών εισαγωγών φυσικού αερίου της ΕΕ των 27 το 2005, η Ρωσία είναι μακράν ο μεγαλύτερος προμηθευτής φυσικού αερίου στην ήπειρο. Γενικά, όσο πιο ανατολικά πηγαίνει κανείς στην Ευρώπη, τόσο μεγαλύτερη είναι η εξάρτηση από τις εισαγωγές ρωσικού φυσικού αερίου, σε βαθμό που επτά ευρωπαϊκά κράτη του πρώην Συμφώνου της Βαρσοβίας και της Σοβιετικής Ένωσης βασίζονται στη Ρωσία για πάνω από το 99% του φυσικού τους αερίου. Σχεδόν όλες

οι χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης εξαρτώνται από τη Ρωσία για το μεγαλύτερο μέρος της κατανάλωσης φυσικού αερίου (Medvedev, 2005).

Σε 25 χρόνια, υπολογίζεται ότι το 80% του φυσικού αερίου της ΕΕ θα εισάγεται, με τη Ρωσία να παρέχει έως και το 60%, που αντιστοιχεί στο ένα πέμπτο του συνολικού ενεργειακού μείγματος της ΕΕ που προέρχεται από τη Ρωσία με τη μορφή φυσικού αερίου αγωγών. Αυτός ο αριθμός δεν περιλαμβάνει την ενέργεια που θα εισάγει η ΕΕ από τη Ρωσία με τη μορφή πετρελαίου, η οποία εκτιμάται ότι ανέρχεται σε άλλο ένα δέκατο του συνολικού ενεργειακού μείγματος. Έτσι, ως ο κύριος καθοριστής τιμών στον κόσμο για το φυσικό αέριο, η Ρωσία — που προμηθεύει το ένα τρίτο της ενέργειας της ΕΕ το 2030 — θα είναι σε θέση να χρησιμοποιήσει τα ενεργειακά της αποθέματα ως μοχλούς ελέγχου υπαγορεύοντας όρους. Οι διαπραγματεύσεις που έλαβαν χώρα με την Ουκρανία στις αρχές του 2006 και με τη Λευκορωσία τις τελευταίες ημέρες του 2006 δείχνουν την τεράστια οικονομική και πολιτική μόχλευση με την οποία διοικεί η Ρωσία χώρες που εξαρτώνται από την ενέργειά της (Energy Information Administration, 2022).

Μια κοινή φράση που επαναλαμβάνεται συχνά στην ευρωπαϊκή πολιτική συζήτηση είναι ότι «η ΕΕ και η Ρωσία εξαρτώνται αμοιβαία η μία από την άλλη, αντίστοιχα ως αγοραστής και προμηθευτής ενέργειας». Αυτή η συμβατική σοφία υπεραπλουστεύει την κατάσταση, ίσως σε μια προσπάθεια να καταστήσει ευχάριστα τα γεγονότα στα μέλη της ΕΕ. Ρεαλιστικά, χωρίς σοβαρές συντονισμένες προσπάθειες από την πλευρά των κρατών της ΕΕ, η Ρωσία θα έχει το πάνω χέρι σε αυτή τη σχέση. Η ενεργειακή ζήτηση, ιδιαίτερα στις πολύ ανεπτυγμένες οικονομίες, δεν είναι ελαστική ως προς τις τιμές. Πολύ απλά, η ζήτηση θα παραμείνει σταθερή σχεδόν χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η τιμή· δεδομένης της επιλογής ενός κρύου, σκοτεινού σπιτιού ή της πληρωμής υπέρογκων τιμών, οι Ευρωπαίοι θα κάνουν το δεύτερο. Η θεωρία της αμοιβαίας εξάρτησης που υποστηρίζουν οι ευρωπαίοι πολιτικοί αδυνατεί επίσης να λάβει υπόψη τον τρόπο με τον οποίο η Ρωσία χρησιμοποιεί αυτά τα έσοδα από υδρογονάνθρακες· η Ρωσία έχει συσσωρεύσει ένα μεγάλο μέρος τους σε ένα ταμείο σταθεροποίησης πετρελαίου. Δεδομένου ότι αυτά τα έσοδα δεν προορίζονται για μη διακριτική χρηματοδότηση, υποδηλώνει έντονα ότι η Ρωσία θα μπορούσε να επιδείξει μεγαλύτερη επιμονή εάν διακοπούν αυτές οι ροές εσόδων από ό,τι οι ευρωπαίοι πελάτες της θα μπορούσαν να ανεχθούν διακοπές στον ενεργειακό εφοδιασμό (Energy Information Administration, 2022).

Country	Quantity (in billion m ³ /year)	% of Domestic Consumption
Estonia	1.3	100
Latvia	1.4	100
Lithuania	2.8	100
Moldova	2.8	100
Belarus	19.8	99
Bulgaria	2.8	99
Slovakia	6.4	99
Finland	4.6	98
Greece	2.2	82
Czech Republic	7.2	77
Austria	6.0	69
Turkey	14.3	65
Hungary	9.0	64
Slovenia	0.56	52
Poland	6.0	43
Germany	36.5	42
Ukraine	24.0	35
Italy	24.2	31
France	11.5	28
Romania	3.9	22
Netherlands	2.7	6

Πίνακας 1.Ρωσικές εισαγωγές φυσικού αερίου ως ποσοστό της εγχώριας κατανάλωσης

3.2 Η επίδραση στην ευρωπαϊκή αγορά του ανοίγματος αγωγών προς την Κίνα

Μια άλλη απογοητευτική σκέψη είναι ότι ενώ η Ευρώπη είναι πλέον ο κύριος πελάτης φυσικού αερίου της Ρωσίας, η αναπτυσσόμενη οικονομία της Κίνας καθιστά οικονομικά βιώσιμες εναλλακτικές διαδρομές αγωγών προς το νότο και την ανατολή. Όπως η Ρωσία μπόρεσε να διακόψει το φυσικό αέριο προς την Ουκρανία την 1η Ιανουαρίου 2006 και το 2022 με τη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία, η διαφοροποίηση των πελατών της θα δώσει στη Ρωσία τεράστιους μοχλούς ισχύος και ελέγχου εάν η Ευρώπη δεν διαφοροποιηθεί γρήγορα από την αυξανόμενη εξάρτησή της από το φυσικό αέριο (Gaul και Platt, 2007).

Σύμφωνα με δελτία τύπου της Gazprom, της ρωσικής κρατικής κοινοπραξίας φυσικού αερίου κατά 50%, η οποία ελέγχει το 17% των παγκόσμιων αποθεμάτων φυσικού αερίου και πάνω από το 60% των αποθεμάτων της Ρωσίας, οι αποστολές φυσικού αερίου στην Κίνα ξεκίνησαν το 2011 όταν ολοκληρώθηκε ο αγωγός Αλτάι. Η κατανάλωση φυσικού αερίου της Κίνας το 2004 ήταν ελαφρώς μόνο υψηλότερη από την εγχώρια παραγωγή της, 47,5 δισεκατομμύρια m³. Μέχρι το 2011, η κατανάλωση φυσικού αερίου της Κίνας αναμένεται να υπερδιπλασιαστεί σε 103.120 δισεκατομμύρια m³/έτος (Zarakhovich, 2022). Το σχέδιο της Gazprom είναι να επενδύσει 4,5 με 5 δισεκατομμύρια δολάρια για την κατασκευή ενός αγωγού μήκους 2.800 χιλιομέτρων, ο οποίος θα επέτρεπε την παράδοση φυσικού αερίου από τα κοιτάσματα της Ανατολικής και Δυτικής Σιβηρίας στη Βόρεια Κίνα. Η Gazprom εκτιμά ότι η ικανότητα παραδόσεων στην Κίνα θα μπορούσε να φτάσει τα 68 δισεκατομμύρια m³ ετησίως την επόμενη δεκαετία. Το 2005, η Gazprom εξήγαγε 156,1 δισεκατομμύρια m³ στην ΕΕ των 27 και 76,6 δισεκατομμύρια m³ με επιδοτούμενα ποσοστά σε χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, με την Ουκρανία να αντιπροσωπεύει σχεδόν το ήμισυ της κατανάλωσης της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Πρέπει να προστεθεί ότι η Gazprom, ως αποκλειστικός ιδιοκτήτης του Ενιαίου Συστήματος Μεταφοράς Αερίου (UGS) της Ρωσίας – ενός δικτύου αγωγών και σταθμών συμπίεσης αερίου που εκτείνεται σε 155.000 χιλιόμετρα – έχει αποκλειστικά δικαιώματα εξαγωγής ρωσικού φυσικού αερίου. Οι συνέπειες αυτού είναι πολύ σημαντικές για τον ευρωπαϊό καταναλωτή. Μέσα σε τέσσερα έως πέντε χρόνια, η ρωσική κυβέρνηση, μέσω του αντιπροσώπου της, της Gazprom, θα έχει αγορά και μέσα παράδοσης στην Κίνα για περίπου το 30% του φυσικού αερίου που στέλνει σήμερα δυτικά. Η μόχλευση που παρέχει αυτή η επιλογή πελατών θα επιτρέψει στη Ρωσία να συνάψει εξαιρετικά ευνοϊκές μακροπρόθεσμες συμβάσεις προμήθειας (Gaul και Platt, 2007).

Ίσως η πιο ανησυχητική πτυχή της αγοράς της Κίνας για την Ευρώπη δεν είναι μόνο η πτυχή της ζήτησης, αλλά το γεγονός ότι η Ρωσία μπορεί σύντομα να προτιμήσει να ασχοληθεί με την Κίνα. Μια γρήγορη ματιά στον χάρτη δείχνει ότι το ρωσικό αέριο μπορεί να περάσει απευθείας στην Κίνα χωρίς χώρες διέλευσης. Για την Gazprom, αυτό σημαίνει ότι δεν υπάρχουν τέλη διέλευσης και δεν υπάρχουν διαπραγματεύσεις όρων με αναξιόπιστους εταίρους διαμετακόμισης (Energy Information Administration, 2022). Η εμπειρία της Ρωσίας με την Ουκρανία και τη Λευκορωσία στις αρχές και στη συνέχεια στα τέλη του 2006 ήταν αμφίπλευρη· έδειξαν όχι μόνο τη μόχλευση που ασκεί η Ρωσία με το φυσικό αέριο, αλλά και τις παραχωρήσεις τιμών που πρέπει να δοθούν για να επιτραπεί η διαμετακόμιση φυσικού αερίου στους πελάτες της ΕΕ που πληρώνουν πλήρεις τιμές. Η προοπτική οι Κινέζοι εταίροι να πληρώνουν τις τιμές της αγοράς χωρίς τον φόβο των δασμών ή της διαμετακόμισης είναι δελεαστική από τους ευρωπαίους καταναλωτές, και πάλι προτιμότερο από την Gazprom από οικονομική άποψη και υποδομή. Οι αγωγοί έχουν διαρροές και απαιτούν επίσης από τα αντλιοστάσια να μετακινούν το αέριο υπό πίεση, μέσω των σωλήνων· όσο πιο μακριά είναι η διέλευση, τόσο πιο ακριβό και υψηλότερο είναι το ποσοστό απώλειας αερίου (Medvedev, 2005).

3.3 Ρωσικό αέριο εναντίον πετρελαίου

Η διαφοροποίηση της ΕΕ από το ρωσικό φυσικό αέριο είναι πολύ πιο κρίσιμη από ό,τι από το ρωσικό πετρέλαιο, παρόλο που η Ρωσία μπορεί να είναι πάροχος έως και 11% της συνολικής ενέργειας της ΕΕ με τη μορφή πετρελαίου τις επόμενες δύο δεκαετίες. Ενώ το πετρέλαιο θα δημιουργήσει σχεδόν σίγουρα τεράστια έσοδα και ευνοϊκά εμπορικά ισοζύγια για τη Ρωσία, δεν θα είναι τόσο πιθανή πηγή ρωσικής πολιτικής και οικονομικής μόχλευσης όσο το φυσικό αέριο (Kramer, 2006).

Πρώτον, οι εκτιμήσεις για το συνολικό μερίδιο της Ρωσίας στα γνωστά αποθέματα πετρελαίου στον κόσμο κυμαίνονται από 4,5% έως 6%. Η Ρωσία κατέχει την όγδοη θέση στον κόσμο για τα αποθέματα πετρελαίου – πολύ μακριά από τη δεσπόζουσα θέση της στο παγκόσμιο ποσοστό φυσικού αερίου. Ακόμη και χρησιμοποιώντας στοιχεία για την αύξηση των αποθεμάτων και τα άγνωστα ακόμη κοιτάσματα, οι πιο ευνοϊκές εκτιμήσεις για τη Ρωσία ανέρχονται σε 281 δισεκατομμύρια βαρέλια, που αντιπροσωπεύουν το 9,5% της παγκόσμιας προσφοράς πετρελαίου στο καλύτερο σενάριο. Σύμφωνα με αυτές τις εκτιμήσεις, η Υπηρεσία Ενεργειακών Πληροφοριών των ΗΠΑ προβλέπει ότι η Ρωσία θα παράγει περίπου

το 8,5% του παγκόσμιου εξαγωγικού πετρελαίου το 2030 (Kramer, 2006). Αυτή η χωρητικότητα είναι εντυπωσιακή και αξίζει δισεκατομμύρια δολάρια ετησίως, αλλά δεν είναι αρκετά σημαντική για να δώσει στη Ρωσία ρόλο καθορισμού των τιμών στις παγκόσμιες αγορές. Πολύ απλά, οι ευρωπαίοι καταναλωτές έχουν τη δυνατότητα να ψάξουν αλλού εάν δεν τους αρέσουν οι όροι ρωσικού πετρελαίου (Energy Information Administration, 2022).

Ένας δεύτερος βασικός λόγος που το πετρέλαιο δεν θα προσφέρει στη Ρωσία την ίδια μόχλευση έναντι της Ευρώπης είναι ότι το πετρέλαιο δεν βιώνει τον ίδιο κατακερματισμό και περιφερειοποίηση της τιμής με το φυσικό αέριο. Εύκολα και οικονομικά μεταφέρεται με πλοίο μεταφοράς εμπορευματοκιβωτίων, το πετρέλαιο μπορεί να πωληθεί σε αγορές σε όλο τον κόσμο. Η εκφόρτωση πετρελαίου στα λιμάνια είναι πολύ πιο απλή από τη διαδικασία επαναεριοποίησης που απαιτείται για το LNG. Η δεσπόζουσα θέση της Ρωσίας στις ευρωπαϊκές αγορές φυσικού αερίου της δίνει δύναμη τιμών καθώς και το πάνω χέρι στη διαπραγμάτευση μακροπρόθεσμων συμβάσεων. Με αυτή τη μόχλευση, η Gazprom ήταν εξαιρετικά επιτυχημένη στη σύνταξη συμβάσεων που συνδέουν χονδρικά την τιμή στα προϊόντα πετρελαίου, αλλά με ρήτρες που προστατεύουν τον πωλητή (Kramer, 2006).

Η ικανότητα της Ρωσίας να υπαγορεύει τις τιμές είναι ακόμη μεγαλύτερη με τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και της πρώην Σοβιετικής Ένωσης που εξαρτώνται πλήρως από τη Ρωσία για το φυσικό τους αέριο. Η πρόσφατη συμφωνία φυσικού αερίου που υπογράφηκε με τη Δημοκρατία της Γεωργίας αποτελεί παράδειγμα αυτού του γεγονότος. Παρά τη δραματική πτώση των τιμών του πετρελαίου από τα θερινά υψηλά του 2006, τον Δεκέμβριο η Gazprom κλείδωσε την τιμή του φυσικού αερίου 235 \$ ανά 1000 m³ για το φυσικό αέριο κατά τη διάρκεια του 2007. Αυτή η τιμή βασικά αντικατόπτριζε εκείνη που πλήρωσαν οι Δυτικοευρωπαίοι καταναλωτές που είχαν κλειδώσει τις τιμές όταν το πετρέλαιο ήταν σημαντικά υψηλότερο (Gaul και Platt, 2007).

Ενώ η αγορά LNG έχει αναπτυχθεί σημαντικά και ο αριθμός των βραχυπρόθεσμων συμβάσεων αυξάνεται, είναι δύσκολο να προβλεφθεί εάν το φυσικό αέριο στη μορφή του αγωγού και το LNG θα γίνουν ένα ενιαίο εμπόρευμα με σχετικά παρόμοιες τιμές παγκοσμίως σύντομα. Ανεξάρτητα από αυτό, η Ευρώπη θα πρέπει να επενδύσει περισσότερα από όσα έχει ήδη σε τοποθεσίες επαναεριοποίησης για να μπορέσει να εισάγει αρκετό LNG για να αντισταθμίσει την τεράστια αναμενόμενη αύξηση της ζήτησης για ρωσικό φυσικό αέριο που παρέχεται από τον αγωγό. Εξαιτίας όλων αυτών των παραγόντων, η Ευρώπη θα μπορούσε να αναζητήσει άλλον πωλητή πετρελαίου μπροστά σε αδικαιολόγητους όρους από τη Ρωσία,

ενώ το φυσικό αέριο, τόσο σε αγωγό όσο και σε μορφή LNG, απαιτεί συνήθως μεγάλους χρόνους προμήθειας, συχνά έως και οκτώ χρόνια, μακροπρόθεσμες συμβατικές συμφωνίες (Kramer, 2006).

Για να τεθεί μια νομισματική αξία σε αυτό το επίπεδο εξάρτησης από φυσικό αέριο, δεδομένων των προβολών κατανάλωσης και υποθέτοντας ότι η Gazprom θα μπορούσε να καλύψει τη ζήτηση, η ΕΕ θα μπορούσε να εισάγει 270 δισεκατομμύρια m³ ετησίως από τη Ρωσία έως το 2030 σε μέσες τιμές συμβολαίου 230-250 \$ ανά 1000 m³, που αντιστοιχεί σε 65 δισεκατομμύρια δολάρια ετησίως. Δεδομένου ότι οι τιμές του φυσικού αερίου και του πετρελαίου θα είναι σίγουρα υψηλότερες σε δύο δεκαετίες, ειδικά δεδομένου ότι η εξερεύνηση πετρελαίου και φυσικού αερίου στο μέλλον θα είναι πολύ πιο δαπανηρή καθώς εξαντλούνται οι οικονομικά εύχρηστες τοποθεσίες, ο πραγματικός αριθμός θα είναι πολύ υψηλότερος (Gaul και Platt, 2007).

3.4 Η πιθανότητα ενός καρτέλ αερίου

Τον Νοέμβριο του 2006, μια εμπιστευτική μελέτη από οικονομικούς αναλυτές του NATO διέρρευσε στα πρακτορεία ειδήσεων. Αν και δεν ήταν δημόσια διαθέσιμη, η βασική αρχή ήταν ότι η Ρωσία μπορεί να επιχειρεί να δημιουργήσει ένα καρτέλ φυσικού αερίου που θα περιλαμβάνει την Αλγερία, το Κατάρ, τη Λιβύη, τις πρώην Σοβιετικές Δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας και ίσως το Ιράν (Energy Information Administration, 2006). Ο αναπληρωτής εκπρόσωπος του Κρεμλίνου Ντμίτρι Πεσκόφ απάντησε γρήγορα στη μελέτη: «Η κύρια θέση μας είναι η αλληλεξάρτηση παραγωγών και καταναλωτών. Μόνο ένας τρελός θα μπορούσε να σκεφτεί ότι η Ρωσία θα άρχιζε να εκβιάζει την Ευρώπη χρησιμοποιώντας φυσικό αέριο, επειδή εξαρτόμαστε στον ίδιο βαθμό από ευρωπαίους πελάτες» (Losonc, 2022). Αυτή η επιβεβαίωση της αμοιβαίας εξάρτησης φαίνεται να έγινε μόνο για να καθησυχάσει τους ευρωπαίους πολιτικούς, καθώς αποκλίνει από μια πιο πρόσφατη δήλωση του Alexander Medvedev, Αντιπροέδρου της Gazprom, σε συνέντευξη του Δεκεμβρίου 2006. Ο Medvedev υπερασπίστηκε τη Ρωσία και τις ενέργειες της εταιρείας του σε συνδυασμό με την αύξηση των τιμών στη Λευκορωσία και τη Γεωργία: «Εάν η Ευρώπη είναι έτοιμη να αγοράσει περισσότερο αέριο, είμαστε έτοιμοι να πουλήσουμε περισσότερο. Αλλά αν όχι, έχουμε άλλους πελάτες – για παράδειγμα, την Κίνα» (Gaul και Platt, 2007).

Αρκετές αναφορές ακολούθησαν σύντομα τα νέα της μελέτης του NATO, υποδηλώνοντας ότι η πιθανότητα ενός καρτέλ φυσικού αερίου υπό την ηγεσία της Ρωσίας θα ήταν εξαιρετικά

μικρή. Το Energy Business Review και οι Financial Times δημοσίευσαν και οι δύο τεκμηριωμένες οικονομικές αναλύσεις για τις δυσκολίες που θα αντιμετωπίσει η Ρωσία για τη δημιουργία και τον έλεγχο ενός καρτέλ φυσικού αερίου. Το κυριότερο από τα εμπόδια θα ήταν ο έλεγχος της ατζέντας τέτοιων πολύ διαφορετικών εταίρων (Kramer, 2006). Οι παραγωγοί θα ήταν επίσης απίθανο να επιτρέψουν τον έλεγχο των κατανομών παραγωγής τους που είναι απαραίτητος για τη χειραγώγηση των παγκόσμιων προμηθειών, επειδή, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, πολλές από τις πτυχές της επιχείρησης φυσικού αερίου απαιτούν οικονομίες μεγάλης κλίμακας για να είναι ιδιαίτερα κερδοφόρες. Οι συμβάσεις φυσικού αερίου, συχνά διάρκειας 10-25 ετών, διαφέρουν από τις βραχυπρόθεσμες συμβάσεις πετρελαίου, γεγονός που καθιστά δύσκολο για ένα καρτέλ τον προγραμματισμό της παραγωγής. Η έκθεση ανέφερε ιστορικές εσωτερικές διαμάχες εντός του ΟΠΕΚ ως το πιθανό σενάριο αν επιβληθούν ποσοτώσεις φυσικού αερίου στα μέλη του καρτέλ. Σημείωσαν επίσης ότι οι μεγάλοι καταναλωτές φυσικού αερίου, μεταξύ των οποίων και η Ευρωπαϊκή Ένωση, θα ήταν αντίθετοι σε ένα τέτοιο καρτέλ και ίσως ακόμη και να επιβάλουν εμπορικές κυρώσεις ως απάντηση (Energy Information Administration, 2022).

Τα περισσότερα από τα αντεπιχειρήματα που προβάλλονται από αυτά τα περιοδικά είναι σωστά· ωστόσο, έχουν παραβλέψει μια κρίσιμη πτυχή της συζήτησης – τις επιχειρηματικές πρακτικές της Gazprom. Σε επίπεδο κυβέρνησης προς κυβέρνηση ή από εταιρείες σε εταιρείες, η εναρμόνιση της ατζέντας ενός τέτοιου καρτέλ θα ήταν εξαιρετικά δύσκολη. Ωστόσο, η στρατηγική ξένων επενδύσεων της Gazprom δείχνει πώς μπορεί να αποκτηθεί φωνή σε πολλούς από τους βασικούς παραγωγούς φυσικού αερίου στον κόσμο χωρίς εξαναγκασμό. Η Gazprom, εκτός από το μονοπώλιο όλων των ρωσικών εξαγωγών και το εθνικό σύστημα αγωγών φυσικού αερίου, αγοράζει επιθετικά μεγάλες μερίδες ξένων επιχειρήσεων (Energy Information Administration, 2022).

Παρά την πολιτική δυσκολία του ελέγχου ενός τέτοιου καρτέλ, η ιδέα σίγουρα δεν περιορίζεται μόνο στους στρατηγούς του ΝΑΤΟ. Τον Ιανουάριο του 2007, ο Ανώτατος Ηγέτης του Ιράν δήλωσε ότι η Τεχεράνη και η Μόσχα θα πρέπει να εξετάσουν σοβαρά τη δημιουργία ενός καρτέλ φυσικού αερίου. Σημείωσε (λανθασμένα, καθώς το ποσοστό είναι περίπου 43-44% των παγκόσμιων αποθεμάτων) ότι το Ιράν και η Ρωσία διαθέτουν μαζί τα μισά από τα συνολικά παγκόσμια αποθέματα φυσικού αερίου, προσθέτοντας ότι «οι δύο χώρες μέσω της αμοιβαίας συνεργασίας μπορούν να δημιουργήσουν έναν οργανισμό χωρών εξαγωγής φυσικού αερίου όπως ΟΠΕΚ». (Energy Information Administration, 2007).

Το 2006, η Ρωσία υπέγραψε συμφωνίες με την Αλγερία, την όγδοη στον κόσμο σε αποθέματα, την πέμπτη σε τρέχουσα παραγωγή και τον σημερινό πάροχο του 16% των εισαγωγών φυσικού αερίου στην Ευρώπη. Η Gazprom και η Lukoil θα λάβουν αντίστοιχα μερίδια σε αλγερινά κοιτάσματα πετρελαίου και φυσικού αερίου σε αντάλλαγμα για την αγορά ρωσικού στρατιωτικού εξοπλισμού αξίας 7,5 δισεκατομμυρίων δολαρίων. Στη Βενεζουέλα, ένατη στον κόσμο σε αποθέματα φυσικού αερίου, η Gazprom έχει κοινοπραξίες σε δύο από τα μεγάλα κυβερνητικά έργα φυσικού αερίου – τον Rafael Urdaneta και τον Urumaco. Η Gazprom έχει επίσης κοινοπραξίες εξερεύνησης που βρίσκονται σε εξέλιξη στο Ουζμπεκιστάν, το Καζακστάν, την Ινδία, το Βιετνάμ και τη Λιβύη· έχει “αισθήματα” προς την Αγκόλα· μεσολάβησε σε συμφωνία στα τέλη του 2006 με την Αίγυπτο για την πώληση εξοπλισμού φυσικού αερίου σε αντάλλαγμα για δικαιώματα εξερεύνησης· και φέρεται να διαπραγματεύεται με άλλες χώρες της Λατινικής Αμερικής. Επιπλέον, η Gazprom έχει μακροπρόθεσμα συμβόλαια μεταφοράς φυσικού αερίου με το Τουρκμενιστάν. Οι ρωσικοί αγωγοί προμηθεύουν όλο το αέριο της Κεντρικής Ασίας που πωλείται στις άλλες χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης της Ευρώπης, δημιουργώντας έσοδα και πρόσθετο έλεγχο για την Gazprom(Kramer, 2006).

Αυτή η ρωσική κυβέρνηση προσπαθεί να εξασφαλίσει συμφέροντα για την παραγωγή και τη μεταφορά φυσικού αερίου παγκοσμίως υπονομεύει την υποτιθέμενη πιθανότητα ενός καρτέλ φυσικού αερίου υπό τη Ρωσία. Η Ρωσία, μέσω του πληρεξουσίου της Gazprom, επιδιώκει να επεκτείνει σε μεγάλο βαθμό την παγκόσμια επιρροή της στο φυσικό αέριο, εν μέρει μέσω της απόκτησης επιρροής σε εταιρικά συμβούλια σε όλο τον κόσμο. Αυτή η στρατηγική είναι πολύ πιο λεπτή και πολύπλοκη από την απλή προσπάθεια καθορισμού ποσοστώσεων παραγωγής, όπως κάνει ο ΟΠΕΚ (Gaul και Platt, 2007).

Θα πρέπει επίσης να τονιστεί ότι η Gazprom διαφέρει από την τυπική εταιρεία πολλών εκατοντάδων δισεκατομμυρίων δολαρίων όπως η ExxonMobil ή η British Petroleum. Το ήμισυ ανήκει στη ρωσική κυβέρνηση, η βοήθεια της εκτελεστικής εξουσίας ενισχύει την ικανότητά της να διαπραγματεύεται. Για παράδειγμα, στην Αλγερία, ο Πρόεδρος Πούτιν εξασφάλισε συμφωνίες για ρωσικό πετρέλαιο και φυσικό αέριο σε αντάλλαγμα για αγορές όπλων και διαγραφές χρέους. Αν και οι διασυνδέσεις δεν είναι τόσο προφανείς στο Ιράν, η προθυμία της ρωσικής κυβέρνησης να μεσολαβήσει σε συμφωνίες όπλων και μεταφορές πυρηνικού εξοπλισμού την ίδια στιγμή που η Δύση αναφέρεται στο Ιράν ως κράτος χορηγός της τρομοκρατίας, σίγουρα δίνει στην Gazprom τεράστια πλεονεκτήματα όταν

διαπραγματεύεται κοινές επιχειρήσεις στην Τεχεράνη. Οι ανώτεροι ηγέτες της Ρωσίας συχνά προωθούν τις ρωσικές βιομηχανίες, δίνοντας έτσι στη Gazprom μεγαλύτερη φωνή στο τραπέζι των συνεδριάσεων από ό,τι θα έδειχνε διαφορετικά το απλό ποσοστό των μετοχών τους σε μια συγκεκριμένη ξένη επιχείρηση (Energy Information Administration, 2022).

Ένα πιθανό σενάριο περιλαμβάνει την Gazprom ως μεγάλο μειοψηφικό φορέα σε ένα μεγάλο έργο LNG στη Μέση Ανατολή ή τη Βόρεια Αφρική. Με τη μόχλευση της κυβέρνησης να επηρεάζει την απόφαση για το πού θα αποφασίσει αυτή η υποθετική κοινοπραξία να στείλει τις αποστολές LNG της, η Ρωσία θα απολάμβανε ενισχυμένο έλεγχο στις πιθανές πηγές διαφοροποίησης της Ευρώπης από το φυσικό αέριο αγωγών. Δεδομένου ότι οι συντομότερες διαδρομές είναι μακράν οι πιο οικονομικές για τις αποστολές LNG, τα επιμέρους συμφέροντα της Ρωσίας στους πλησιέστερους παρόχους LNG θα μπορούσαν να έχουν δραματικές επιπτώσεις στην ικανότητα καθορισμού των όρων για τη διαφοροποίηση του φυσικού αερίου στην Ευρώπη. Σε αυτό το υποθετικό «νέο-καρτέλ», η Ρωσία δεν χρειάζεται οι εταίροι της να συμφωνήσουν σε ανώτατα όρια παραγωγής. Όσο η τιμή παρέμενε παρόμοια, οι εταίροι της Ρωσίας θα το έβρισκαν πολύ πιο ευχάριστο από τον περιορισμό της παραγωγής, και επομένως των εσόδων, όπως συμβαίνει με τον ΟΠΕΚ (Gaul και Platt, 2007).

Ο Πρόεδρος Πούτιν, στη συνέντευξη Τύπου για την Κατάσταση του Έθνους τον Φεβρουάριο του 2017, σημείωσε: «Στο πρώτο στάδιο, συμφωνούμε με Ιρανούς ειδικούς, εταίρους και ορισμένες άλλες χώρες που παράγουν και προμηθεύουν υδρογονάνθρακες στις παγκόσμιες αγορές σε μεγάλους όγκους. Ήδη προσπαθούμε να συντονίσουμε τις ενέργειές μας για την ανάπτυξη των αγορών και σκοπεύουμε να το κάνουμε στο μέλλον». Δύο εβδομάδες αργότερα, μιλώντας στη Ντόχα του Κατάρ, ο Πούτιν προσδιόρισε αυτή τη δήλωση δηλώνοντας ότι, «αν χρειαζόμαστε ένα καρτέλ, αν θα δημιουργήσουμε έναν τέτοιο οργανισμό, είναι άλλο θέμα. Αλλά φυσικά θα πρέπει να συντονίσουμε τις δραστηριότητές μας με άλλους παραγωγούς». Είτε εσκεμμένα είτε όχι, ο Πούτιν αναφέρθηκε στον πιο πιθανό τρόπο με τον οποίο η Ρωσία θα μπορούσε να αυξήσει τη πίεση στις αγορές φυσικού αερίου, συντονίζοντας την ανάπτυξη των αγορών και επηρεάζοντας με ποιον υπογράφτηκαν οι συμβάσεις παράδοσης. Αυτό θα δημιουργούσε επιπλέον μόχλευση σε μια προβλεπόμενη ΕΕ του 2030 που θα λαμβάνει το 20% της ενέργειάς της από τη Ρωσία με τη μορφή φυσικού αερίου (Energy Information Administration, 2022).

Όπως θα έπρεπε να είναι προφανές, η Ρωσία έχει ήδη τεράστια επιρροή στις ευρωπαϊκές αγορές ενέργειας. Αυτή η κατάσταση θα επιδεινωθεί μόνο εάν δεν υπάρχουν ορισμένες

σκόπιμες στρατηγικές διαφοροποίησης από την πλευρά της ΕΕ. Αυτό το άρθρο θα μεταβεί τώρα σε μια ανάλυση της ρωσικής εσωτερικής πολιτικής, η οποία στοχεύει στο να καταστήσει την Gazprom σημαντικό εργαλείο της ρωσικής κυβέρνησης για να επαναβεβαιώσει τη χαμένη της θέση ως παγκόσμια υπερδύναμη. Εκτός από το ότι η Ρωσία έχει τεράστια δυνητική μόχλευση μέσω του ελέγχου των αγορών φυσικού αερίου, το Κρεμλίνο έχει υιοθετήσει μια μεθοδική και υπολογισμένη στρατηγική για την αξιοποίηση αυτού του δυναμικού (Gaul και Platt, 2007).

Κεφάλαιο 4^ο : Η Gazprom και η ρωσική στρατηγική

Συνήθως θεωρείται ότι η απελευθέρωση του ρωσικού ενεργειακού τομέα θα συμβάλλει στη μείωση του επιπέδου εξάρτησης των ευρωπαίων καταναλωτών ενέργειας. Οι πολλαπλοί εταιρικοί προμηθευτές και η ανοιχτή πρόσβαση στα συστήματα μεταφοράς φυσικού αερίου, υποστηρίχθηκε, θα επιφέρει πιο ευνοϊκή και ανταγωνιστική τιμολόγηση. Η πρόσβαση σύμφωνα με τους όρους του Χάρτη Ενέργειας της ΕΕ στο Ρωσικό Ενοποιημένο Σύστημα Μεταφοράς Αερίου (UGS) για ξένους παραγωγούς θα αύξανε επίσης τον ανταγωνισμό. Αυτό το κεφάλαιο θα συζητήσει τους λόγους για τους οποίους οι σχεδιαστές της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν θα ήταν συνετό να υπολογίζουν σε οποιαδήποτε τέτοια απελευθέρωση θα συμβεί στο εγγύς μέλλον στη Ρωσία, η οποία δεν έχει καμία πρόθεση να επικυρώσει τον χάρτη (Energy Information Administration, 2022).

4.1 Η Gazprom

Κατά την εξέταση της ρωσικής πολιτικής σχετικά με το φυσικό αέριο, το επίκεντρο της προσοχής βρίσκεται σχεδόν αποκλειστικά στην Gazprom, την κύρια εταιρεία στον κλάδο του φυσικού αερίου στη Ρωσία. Η Gazprom, με κεφαλαιοποίηση αγοράς, είναι μία από τις τρεις μεγαλύτερες εταιρείες στον κόσμο. Το 2005, επανήλθε σε καθεστώς πλειοψηφικής ιδιοκτησίας από τη ρωσική κυβέρνηση μετά την αγορά 10,74% της Gazprom από τη Rosneftgaz, η οποία επίσης ελέγχεται από την κυβέρνηση. Με μερίδιο 50%, η κυβέρνηση ασκεί αποφασιστική φωνή σε όλα σχεδόν τα εταιρικά θέματα. Έξι από τις θέσεις στο ενδεκαμελές διοικητικό συμβούλιο της εταιρείας προορίζονται ακόμη και για μέλη της ρωσικής κυβέρνησης (Medvedev, 2005).

Ως διάδοχος του σοβιετικού μονοπωλίου υπεύθυνος για την παραγωγή και τη διανομή φυσικού αερίου (η Gazprom κυριολεκτικά μεταφράζεται από τα ρωσικά ως συντομογραφία των λέξεων βιομηχανία φυσικού αερίου), η Gazprom έχει σχεδόν ανακτήσει το καθεστώς και το επίπεδο ελέγχου που είχε το 1991 όταν διαλύθηκε η Σοβιετική Ένωση και η Gazprom αφαιρέθηκε από τους αγωγούς και τα κοιτάσματα στις άλλες 14 πρώην σοβιετικές δημοκρατίες. Η ιδιωτικοποίηση κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 είδε άλλες εταιρείες να αποκτούν ερείσματα στη ρωσική βιομηχανία φυσικού αερίου, ωστόσο, αυτή η διαφοροποίηση ιδιοκτησίας έληξε κατά τη δεύτερη θητεία του Προέδρου Βλαντιμίρ Πούτιν· με τη βοήθεια πολύ εσκεμμένων πολιτικών, η Gazprom ανακτά το μονοπωλιακό της καθεστώς. Υπενθυμίζεται ότι η Gazprom κατέχει το 60% των αποθεμάτων φυσικού αερίου της Ρωσίας και την πλήρη ιδιοκτησία των αγωγών και των αντλιοστασίων. Επιπλέον, η Gazprom κατέχει μειοψηφικά συμφέροντα σε άλλους ανεξάρτητους ρωσικούς παραγωγούς φυσικού αερίου και πολυάριθμες ξένες κοινοπραξίες (Gazprom Corporate Website, 2022). Η Gazprom δηλώνει επίσημα ότι τα αποδεδειγμένα αποθέματα φυσικού αερίου της είναι 29,1 τρισεκατομμύρια m³, αλλά αυτός ο αριθμός περιλαμβάνει μόνο αποθεματικά που ανήκουν πλήρως στη Ρωσία. Το μερίδιό της σε κοιτάσματα φυσικού αερίου στο εξωτερικό περιλαμβάνει τρισεκατομμύρια περισσότερα κυβικά μέτρα (Medvedev, 2005).

Η Gazprom επεκτείνεται ακόμη περισσότερο, κατέχοντας το σύνολο ή μέρος 166 θυγατρικών. Μεταξύ των μειονοτικών ιδιοκτησιών περιλαμβάνονται οι βιομηχανίες διανομής φυσικού αερίου της Βουλγαρίας, της Εσθονίας, της Ελλάδας, της Ουγγαρίας, της Λετονίας, της Λιθουανίας, της Μολδαβίας, της Ουκρανίας, της Πολωνίας και της Σλοβακικής Δημοκρατίας. Στο πλαίσιο της συμφωνίας φυσικού αερίου με τη Λευκορωσία, τα επόμενα χρόνια, η Gazprom θα κερδίσει το 50% του μετοχικού κεφαλαίου της Beltransgaz, της ιδιοκτήτριας του δικτύου διανομής φυσικού αερίου της Λευκορωσίας. Αυτό θα είναι επιπλέον του αγωγού Yamal-Europe που ανήκει στην Gazprom, μέσω του οποίου μεγάλο μέρος του φυσικού αερίου της Ρωσίας διέρχεται από τη Λευκορωσία στη Δυτική Ευρώπη (Energy Information Administration, 2022). Η Gazprom συνεργάζεται επίσης με δυτικοευρωπαϊκές εταιρείες, δίνοντάς της μειοψηφική ιδιοκτησία σε αγωγούς φυσικού αερίου και εγκαταστάσεις αποθήκευσης στο Ηνωμένο Βασίλειο, τη Γαλλία, τη Γερμανία και την Ιταλία. Για παράδειγμα, στη Γερμανία, η Gazprom κατέχει το 35% της Wingas, το 50% της Wintershall Erdgas, το 49% της Ditgaz και το 5,3% της Verbundnetz Gas (Gazprom Corporate Website, 2022). Η Gazprom είναι επίσης κατά ένα μέρος ιδιοκτήτης του Blue Stream, ο οποίος στέλνει φυσικό αέριο από τη Ρωσία απευθείας στην Τουρκία μέσω ενός

αγωγού που εκτείνεται κατά μήκος του πυθμένα της Μαύρης Θάλασσας. Η Gazprom, σε συνεργασία με εταίρους της γερμανικής βιομηχανίας φυσικού αερίου, βρίσκεται στη διαδικασία κατασκευής μιας παρόμοιας δομής από τη Ρωσία στη Γερμανία στον πυθμένα της Βαλτικής Θάλασσας – τον αγωγό φυσικού αερίου της Βόρειας Ευρώπης (NEGP) γνωστός και ως Nord Stream. Η Gazprom διαθέτει επίσης τράπεζες, ξενοδοχεία και - αποθαρρυντικά από τη σκοπιά ενός ανεξάρτητου μέσου - τη μεγάλη ρωσική εφημερίδα Izvestia και το τηλεοπτικό κανάλι NTV. Ένας όμιλος ετερογενών δραστηριοτήτων με απίστευτη δύναμη, η Gazprom έχει την υποστήριξη της ρωσικής κυβέρνησης, τεράστια περιουσιακά στοιχεία και, στα ολόενα και πιο ελεγχόμενα ρωσικά μέσα ενημέρωσης, τις δικές της μηχανές «σπιν» (Medvedev, 2005).

4.2 Πούτιν, Πολιτική και Gazprom

Όπως φάνηκε στην προηγούμενη ενότητα, κατά τα τελευταία χρόνια της προεδρίας του Πούτιν, έχουν γίνει κάποια απροκάλυπτα βήματα για να επιβεβαιωθεί εκ νέου το μονοπωλιακό καθεστώς της Gazprom. Τα κίνητρα πίσω από την εθνικοποίηση της ρωσικής βιομηχανίας φυσικού αερίου από τον Πούτιν και άλλων ρωσικών στρατηγικών πόρων, όπως το πετρέλαιο, είναι πιθανότατα ένας συνδυασμός πολλών επιθυμητών αποτελεσμάτων και αλληλένδετων υπολογισμών. Ο Πούτιν πιστεύει ειλικρινά ότι αυτοί οι πόροι είναι πολύ σημαντικοί για τις ανάγκες του κράτους ώστε να τεθούν στα χέρια ιδιωτών επιχειρηματιών που δεν έχουν κατά νου τα ρωσικά εθνικά συμφέροντα. Ως προϊόν του σοβιετικού εκπαιδευτικού συστήματος, αναμφίβολα η αντίληψή του για τα οικονομικά εξακολουθεί να έχει μια κεντρική προσέγγιση σχεδιασμού (Medvedev, 2005).

Ο Πούτιν κατέστησε σαφείς τις απόψεις του για το θέμα της εθνικοποίησης στρατηγικών εθνικών πόρων σε ένα άρθρο του 1999 με θέμα: «Οι ορυκτοί φυσικοί πόροι στη στρατηγική για την ανάπτυξη της ρωσικής οικονομίας», υπογραμμίζοντας την ανάγκη για το κράτος να διατηρεί υψηλό ρυθμιστικό έλεγχο στις βιομηχανίες εξόρυξης πόρων. Σε κάτι που ισοδυναμεί με ένα σχέδιο για τις ενέργειές του για να οδηγήσει την Gazprom στο μονόλιθο που έχει γίνει, ο Πούτιν δήλωσε ότι βασικός ρόλος που πρέπει να διαδραματίσει το κράτος στις βιομηχανίες φυσικών πόρων είναι η «δημιουργία μεγάλων χρηματοοικονομικών και βιομηχανικών ομίλων - εταιρειών με διεπαγγελματικό προφίλ που θα είναι σε θέση να ανταγωνιστεί τις δυτικές υπερεθνικές εταιρείες». Σε αυτό το άρθρο, το οποίο δημοσιεύθηκε πριν από την ανάληψη της Προεδρίας του, καθιστά επίσης σαφές ότι θεωρεί την υποστήριξη

της κυβέρνησης στις βιομηχανίες που εμπλέκονται στην εξόρυξη στρατηγικών φυσικών πόρων ως το μέσο για να «καταστήσει τη Ρωσία μια μεγάλη οικονομική δύναμη με υψηλό επίπεδο της ζωής για την πλειοψηφία του πληθυσμού» (Kramer, 2006).

Επιπλέον, δικαιολογεί την απομάκρυνση από τις ιδιωτικοποιήσεις δηλώνοντας ότι «η εμπειρία χωρών με ανεπτυγμένη οικονομία της αγοράς μας δίνει πολλά παραδείγματα αποτελεσματικής κρατικής παρέμβασης στο μακροπρόθεσμο έργο εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων».

Ο Πούτιν έδωσε μια πιο απαίσια προεπισκόπηση της φιλοσοφίας του σχετικά με τον ρόλο της κυβέρνησης στον έλεγχο των στρατηγικών πτυχών της οικονομίας σε ένα άρθρο με τίτλο «Η Ρωσία στο γύρισμα της χιλιετίας», το οποίο δημοσίευσε στις 30 Δεκεμβρίου 1999, την ημέρα πριν αναλάβει το ρόλο του αναπληρωτή Προέδρου, όπου δήλωσε, «Η σημερινή κατάσταση απαιτεί βαθύτερη εμπλοκή του κράτους στις κοινωνικές και οικονομικές διαδικασίες. Το κράτος πρέπει να είναι όπου και όπως χρειάζεται· η ελευθερία πρέπει να είναι όπου και όπως απαιτείται». Με σχεδόν άνευ προηγουμένου ιστορικό τρόπο, ο Πούτιν δημοσίευσε τα μανιφέστα του σχετικά με τον κρατικό έλεγχο των στρατηγικών πόρων και στη συνέχεια ανήλθε στην εξουσία για να τα εφαρμόσει (Energy Information Administration, 2022).

Θα ήταν λάθος να αποδοθούν εντελώς αλτρουιστικοί σκοποί στη στρατηγική του Πούτιν, όπως διατυπώνεται στα ακαδημαϊκά κείμενά του. Εάν το όφελος του λαού ήταν πραγματικά το μόνο κίνητρο, τότε το σημερινό επίπεδο σκιερότητας των πολιτικών και επιχειρηματικών ενώσεων δεν θα ήταν ανεκτό. Η σύνθεση των ανώτατων στελεχών των ρωσικών εταιρειών πετρελαίου και φυσικού αερίου καθιστά σαφές ότι η πολιτική και οι επιχειρήσεις είναι ένα και το αυτό. Μερικά χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι ο Ντμίτρι Μεντβέντεφ, Πρώτος Αντιπρόεδρος της Κυβέρνησης της Ρωσικής Ομοσπονδίας, ο οποίος είναι ταυτόχρονα Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου της Gazprom. Υπάρχει επίσης ο Αλεξέι Μίλερ, πρώην υφυπουργός Ενέργειας της Ρωσικής Ομοσπονδίας και επί χρόνια σύμμαχος του Πούτιν από την ένωση τους στο γραφείο του δημάρχου της Αγίας Πετρούπολης, ο οποίος είναι διευθύνων σύμβουλος της Gazprom. Οι εταιρικές δηλώσεις της Gazprom τονίζουν το γεγονός ότι μέλη του διοικητικού συμβουλίου που είναι επίσης ρωσικοί κυβερνητικοί υπάλληλοι δεν έχουν μετοχές ή εξαιρετικά περιορισμένες συμμετοχές στην εταιρεία (Energy Information Administration, 2022).

Παρά την εξωτερικά ευνοϊκή εμφάνιση απλής κυβερνητικής εποπτείας, η περίπτωση της Rosneft, του ρωσικού κρατικού πετρελαϊκού αναλόγου της Gazprom, δείχνει πώς εκατοντάδες εκατομμύρια δολάρια μπορούν να καταλήξουν στους προσωπικούς λογαριασμούς Ρώσων αξιωματούχων όταν τα περιουσιακά στοιχεία πωλούνται σε κλειστές δημοπρασίες με τιμές πολύ κάτω από την αξία του ενεργητικού. Ο πιο κραυγαλέος και ακάλυπτος από αυτές τις συγκρούσεις συμφερόντων είναι ο Igor Sechin, Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου της Rosneft, της δεύτερης μεγαλύτερης ρωσικής εταιρείας πετρελαίου. Αναφέρεται επίσημα στον ιστότοπο του Κρεμλίνου ως Αναπληρωτής Επικεφαλής του Επιτελείου του Προεδρικού Εκτελεστικού Γραφείου, Βοηθός του Προέδρου. Ο Sechin διορίστηκε Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου της Rosneft τον Ιούλιο του 2004, λίγους μήνες μετά τη σύλληψη του ιδιοκτήτη της Yukos Mikhail Khodorkhovsky και το κύριο περιουσιακό στοιχείο της Yukos, Yugansneftgaz, πουλήθηκε στη Rosneft δισεκατομμύρια δολάρια κάτω από την αγοραία αξία τους. Ο Sechin, συμπτωματικά, είναι ένας πρώην αξιωματικός του στρατού με υπηρεσία στην Αγκόλα (κάνοντας πολλούς Ρώσους να εικάζουν ότι, όπως και ο Πούτιν, είναι πρώην KGB) που αργότερα εργάστηκε με τον Πούτιν στο γραφείο του δημάρχου της Αγίας Πετρούπολης. Το πιο ανησυχητικό είναι ότι ο Sechin ήταν ένας βασικός κυβερνητικός αξιωματούχος στην προσκόμιση αποδεικτικών στοιχείων εναντίον του Khodorkovsky· η ανταμοιβή του ήταν προφανώς η θέση του στη Rosneft, μια εταιρεία γεμάτη περιουσιακά στοιχεία, για την οποία πλήρωσε πολύ ανεπαρκώς (Energy Information Administration, 2022).

Αυτή η θολή σχέση μεταξύ της πολιτικής και της οιονεί εθνικής ιδιοκτησίας των επιχειρήσεων καθιστά βασικά δυνατή τη διαφθορά στα υψηλότερα επίπεδα. Η φύση των κυβερνητικών διορισμών στα εταιρικά συμβούλια καθιστά αυτό το σημείο ακόμη πιο ξεκάθαρο – όλα τα προαναφερθέντα άτομα δεν είναι απλώς κυβερνητικοί εκπρόσωποι· ταυτόχρονα, είναι μερικά από τα πιο υψηλά τοποθετημένα μέλη της διοίκησης του Πούτιν. Αυτό θολώνει τη διαφάνεια στην εταιρική λογοδοσία, διευκολύνοντας περαιτέρω τη μαζική διαφθορά (Losoncz, 2022). Εκτός από τις θέσεις των πολιτικών στο εταιρικό διοικητικό συμβούλιο, η ίδια η δομή της Gazprom την καθιστά εξαιρετικά ευνοϊκή για λογιστική αδιαφάνεια και απάτη. Με 166 (εισηγμένες) θυγατρικές και κοινοπραξίες σε δεκάδες χώρες σε τόσους πολλούς διαφορετικούς τομείς, είναι αδύνατο για έναν ελεγκτή να επαληθεύσει τη νομιμότητα της λογιστικής της εταιρείας.

Η RosUkrEnergo είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα των δημιουργικών τρόπων με τους οποίους μπορούν να μετακινηθούν χρήματα από εταιρικούς σε προσωπικούς λογαριασμούς στις πολυάριθμες συναλλαγές της Gazprom. Η RosUkrEnergo ιδρύθηκε το 2004 ως εταιρεία εγγεγραμμένη στην Ελβετία που θα ενεργούσε ως ενδιάμεσος μεταξύ της Gazprom και της ουκρανικής κρατικής εταιρείας πετρελαίου και φυσικού αερίου, Naftogaz, για να διαμεσολαβήσει την πώληση φυσικού αερίου του Τουρκμενιστάν στην Ουκρανία.

Καθώς η Gazprom έχει την αποκλειστική κυριότητα των ρωσικών αγωγών φυσικού αερίου και το αποκλειστικό δικαίωμα εξαγωγής φυσικού αερίου, το λογικό ερώτημα που τίθεται είναι γιατί χρειαζόταν πραγματικά μια ελβετική εγγεγραμμένη εταιρεία -που κερδίζει κέρδη εκατοντάδων εκατομμυρίων ετησίως; Είναι σαφές ότι όλη η λογιστική για την κίνηση του Τουρκμενικού φυσικού αερίου μέσω της Ρωσίας θα μπορούσε να γίνει στα βιβλία της Gazprom και στις πωλήσεις που πραγματοποιήθηκαν απευθείας στη Naftogaz. Η Gazprom ήταν ήδη ο μεσάζων, ωστόσο μια θυγατρική ιδρύθηκε για να εισαγάγει άλλους μεσάζοντες (Energy Information Administration, 2022).

Ο Ουκρανός πρόεδρος, Βίκτορ Γιούσενκο, διέψευσε στην ουκρανική τηλεόραση ότι γνώριζε ποιοι ήταν οι ιδιοκτήτες της εταιρείας που προμηθεύει όλο το εισαγόμενο αέριο της χώρας του. Ωστόσο, ο Πρόεδρος Πούτιν κατηγορήσε έντονα τον Ουκρανό ομόλογό του για την εταιρεία.

« Λοιπόν, ρωτάς τον Βίκτορ Γιούσενκο. Η Gazprom έχει μερίδιο πενήντα τοις εκατό και η ουκρανική πλευρά έχει μερίδιο πενήντα τοις εκατό. Είπα στον Βίκτορ Γιούσενκο, «θα το καλοδεχόμασταν αν το 50 τοις εκατό σας κατέχει απευθείας η Naftogaz Ukraina». Δεν ήταν όμως αυτή η απόφασή μας. Αυτή ήταν η απόφαση της ουκρανικής πλευράς. Ποια είναι τα ονόματα πίσω από το μερίδιο 50 τοις εκατό που κατέχει η Raiffeisenbank, δεν ξέρω ποια ονόματα από εσάς, και ούτε η Gazprom γνωρίζει, πιστέψτε με. Αυτό είναι το ουκρανικό μισό της εταιρείας και θα πρέπει να τους ρωτήσετε. Είπα στον Βίκτορ Γιούσενκο, «Δώστε στη Naftogaz Ukraina άμεση συμμετοχή. Αν δεν θέλετε, ας φτιάξουμε μια άλλη εταιρεία ». Δεν ήθελαν όμως. Ήταν αυτοί που πρότειναν η Rosukrenergo να προμηθεύει αέριο στην Ουκρανία αντί της Gazprom. Συμφωνήσαμε. Το κύριο πράγμα για εμάς ήταν η φόρμουλα τιμής.»

Αυτή η δήλωση είναι περίεργη για δύο λόγους. Πρώτον, δείχνει ότι οι ίδιοι οι Πρόεδροι της Ρωσίας και της Ουκρανίας διαπραγματεύονται απευθείας επιχειρηματικές συμφωνίες και τη

σύσταση εταιρειών για την πώληση φυσικού αερίου. Αυτή η παραδοχή δείχνει τον βαθμό στον οποίο το αέριο χρησιμοποιείται για πολιτικούς σκοπούς από τον ηγέτη της Ρωσίας. Δεύτερον, αν ληφθεί ως ονομαστική αξία, σημαίνει ότι η Gazprom ανέλαβε ένα επιχειρηματικό εγχείρημα που αφορούσε το εμπόριο φυσικού αερίου αξίας πολλών δισεκατομμυρίων δολαρίων ετησίως, αλλά δεν γνώριζαν καν ποιοι ήταν οι εταίροι τους. Επιπλέον, οι Πρόεδροι της Gazprom και της Naftogaz δήλωσαν δημόσια ότι πιστεύουν ότι το εμπόριο φυσικού αερίου θα πρέπει να διεκπεραιώνεται απευθείας από τη μια εταιρεία στην άλλη. Προφανώς, κάποιος πρέπει να πιστέψει ότι -παρά το γεγονός ότι τόσο οι κυβερνήσεις όσο και οι εθνικοποιημένες εταιρείες αερίου τους ήταν εναντίον μιας τέτοιας οντότητας- δημιουργήθηκε ούτως ή άλλως. Αν και είναι αδύνατο να αποδειχθεί οριστικά χωρίς περισσότερα στοιχεία, ένας λόγος για την ύπαρξη της συμφωνίας φαίνεται να είναι η δυνατότητα εκτροπής κεφαλαίων από εταιρικούς λογαριασμούς για τη διευκόλυνση της δωροδοκίας στα υψηλότερα επίπεδα (Energy Information Administration, 2022).

Ενώ από πολλούς λογαριασμούς, η εταιρική ευθύνη της Gazprom βελτιώνεται υπό τη διοίκηση του Πούτιν, εξακολουθούν να υπάρχουν πολλές γκρίζες ζώνες που δείχνουν ότι η διαφθορά είναι ανεξέλεγκτη. Ο Πούτιν και οι συνεργάτες του πιθανώς εκλογικεύουν τις μεθόδους λειτουργίας τους: παρέχουν την απαραίτητη ηγεσία για τη στρατηγική βιομηχανία και αυτό με τη σειρά του δικαιολογεί τα τεράστια χρηματικά ποσά που αφαιρούνται από τα εταιρικά ταμεία. Υπάρχει μια διεστραμμένη λογική στις ενέργειες του Κρεμλίνου τα τελευταία χρόνια. Δημιουργώντας ένα εθνικοποιημένο μονοπώλιο φυσικού αερίου, η Ρωσία, μέσω της Gazprom, θα είναι σε θέση να εκβιάσει υψηλότερες τιμές από ξένους καταναλωτές. Ταυτόχρονα, η κυβέρνηση μπορεί να συνεχίσει να παρέχει φυσικό αέριο εντός της Ρωσίας και σε πιστά κράτη-εταίρους, όπως η Αρμενία, και σε μικρότερο βαθμό η Λευκορωσία και η Ουκρανία, σε πολύ μειωμένες τιμές που υπαγορεύονται από το κράτος. Στο πλαίσιο της σοβιετικής τακτικής. Δεν είναι δύσκολο να φανταστεί κανείς ότι ο Πούτιν και οι φίλοι του δικαιολογούν εύκολα τα χρήματα που παίρνουν για την παροχή μιας τέτοιας υπηρεσίας στον ρωσικό λαό και τους συμμάχους του στο «εγγύς εξωτερικό». Και πάλι, ο Πούτιν το τηλεγράφησε στα προ-προεδρικά γραπτά του, όταν δήλωσε ότι η κυβερνητική ρύθμιση στον τομέα των στρατηγικών πόρων θα χρησιμεύσει για να «υποστηρίξει και να αυξήσει το εξαγωγικό δυναμικό της χώρας» και ότι πρωταρχικό καθήκον για την κυβέρνηση ήταν μια οικονομική πολιτική που «ενισχύει τις εξαγωγικές δυνατότητες των συμπλεγμάτων καυσίμων και ενέργειας» (Energy Information Administration, 2007).

4.3 Άδεια για μονοπώληση της αγοράς

Πριν συνεχίσουμε με μια ανάλυση των κινήτρων πίσω από την εθνικοποίηση και τη μονοπώληση της Gazprom, είναι χρήσιμο να εξετάσουμε τα βήματα που έχει λάβει η ρωσική κυβέρνηση για να εδραιώσει τη θέση της εταιρείας. Αυτές οι ενέργειες από μόνες τους καθιστούν σαφές ότι η ρωσική κυβέρνηση έχει στρατηγικές προθέσεις για τη μεγάλη εταιρεία της, την οποία ορισμένοι αναλυτές ονόμασαν σαρδόνια «Russia, Inc» και οδήγησε άλλους να περιπαίζουν ότι «αν το Κρεμλίνο είχε μια εισαγωγή στο χρηματιστήριο, η Gazprom θα ήταν αυτή»(Vincent, 2006).

Τον Ιούλιο του 2006, ο Πούτιν υπέγραψε τη νομοθεσία που ψηφίστηκε από το Ομοσπονδιακό Συμβούλιο και την Κρατική Δούμα σχετικά με το δικαίωμα πώλησης ρωσικού φυσικού αερίου στο εξωτερικό. Ο νόμος ορίζει συγκεκριμένα ότι «το αποκλειστικό δικαίωμα εξαγωγής φυσικού αερίου ανήκει στον οργανισμό που κατέχει το ενοποιημένο σύστημα παροχής φυσικού αερίου ή στη θυγατρική του εταιρεία...». Η ψήφιση αυτού του νόμου έδωσε στην Gazprom όχι μόνο φυσικό μονοπώλιο στην εξαγωγή φυσικού αερίου λόγω της ιδιοκτησίας της στο UGS, αλλά και νομική κύρωση αυτού του μονοπωλίου (Vincent, 2006).

Το πραξικόπημα με κάθε ευκαιρία για επιστροφή στην απελευθέρωση του τομέα φυσικού αερίου σημειώθηκε τον Ιανουάριο του 2007, όταν το Διαιτητικό Δικαστήριο της Μόσχας αποφάσισε ότι η Gazprom μπορεί να αγοράσει άλλα εγχώρια περιουσιακά στοιχεία παραγωγής φυσικού αερίου, σε αντίθεση με προηγούμενη απόφαση της Ρωσικής Ομοσπονδιακής Αντιμονοπωλιακής Υπηρεσίας που απαγόρευε μια τέτοια κίνηση. Αυτή η απόφαση θα καταστήσει δυνατή την επιστροφή του τομέα φυσικού αερίου της Ρωσίας στον απόλυτο κυβερνητικό έλεγχο υπό την αιγίδα της Gazprom, η οποία ήδη κατέχει άμεσα το 60% των ρωσικών αποθεμάτων φυσικού αερίου. Δίνει στην Gazprom ελεύθερη εξουσία για να εξαγοράσει τις λίγες εναπομείναντες εταιρείες φυσικού αερίου που δεν ανήκουν στην κυβέρνηση, συμπεριλαμβανομένων των Novatek, Itera, Nortgaz και Rospan International. Η Gazprom κατέχει ήδη το 19,9% της Novatek, του δεύτερου μεγαλύτερου παραγωγού φυσικού αερίου της Ρωσίας, σε μια συμφωνία που συνήφθη παρά την προηγούμενη απόφαση της Αντιμονοπωλιακής Υπηρεσίας. Η Gazprom έχει επίσης ελεγκτική συμμετοχή σε αρκετές από τις θυγατρικές της Itera.

Όπως σωστά επεσήμανε ένας αναλυτής, αυτό δεν θα επηρεάσει ουσιαστικά τον ανταγωνισμό στη ρωσική βιομηχανία φυσικού αερίου, καθώς δεν υπάρχει ανταγωνισμός· απλώς θα θέσει περισσότερα αποθέματα υπό τον έλεγχο της Gazprom και θα αυξήσει τις δυνατότητές τους να καθορίσουν τις τιμές στο εξωτερικό. Επειδή η ρωσική κυβέρνηση υπαγορεύει τους όρους της εγχώριας πώλησης φυσικού αερίου για ανεξάρτητους παραγωγούς, δεν υπάρχει ανταγωνισμός τιμών. Σύμφωνα με την κύρωση του νόμου του Ιουλίου 2006, μόνο η Gazprom επιτρέπεται να πουλάει αέριο σε ξένες αγορές, όπου οι τιμές 230 – 250 \$ ανά χίλια m³ είναι κανονικές τιμές για μακροπρόθεσμα συμβόλαια. Αυτό αφήνει τους ανεξάρτητους να πωλούν μόνο στις εσωτερικές ρωσικές αγορές σε πολύ μειωμένες τιμές που κυμαίνονται από 26-49 \$ ανά χίλια m³. Καθώς η Gazprom κατέχει όλους τους αγωγούς στη Ρωσία, οι ανεξάρτητοι πρέπει να πληρώσουν τέλη διαμετακόμισης στην Gazprom για να διαθέσουν ακόμη και το φυσικό αέριο τους με πολύ μειωμένες εσωτερικές τιμές. Αυτοί οι δύο μοχλοί ελέγχου —τιμολόγηση και αγωγοί, συν τη βοήθεια των κυβερνητικών υπουργείων και των δικαστηρίων— θα κάνουν ευκολότερη την διαδικασία ολοκλήρωσης της ενοποίησης της βιομηχανίας φυσικού αερίου από την Gazprom στη Ρωσία (Energy Information Administration, 2007).

Μένει να δούμε αν το μερίδιο ελέγχου σε όλες τις υπόλοιπες ανεξάρτητες εταιρείες φυσικού αερίου είναι ο απώτερος στόχος της ρωσικής κυβέρνησης, καθώς η διατήρηση ορισμένων ανεξάρτητων παραγωγών τελικά δεν θα επηρεάσει τις εξαγωγές φυσικού αερίου και αφήνει περιθώρια για ξένες επενδύσεις εκτός της Gazprom. Ανεξάρτητα από την τελική διαμόρφωση των παραγωγών φυσικού αερίου, τυχόν εμπόδια σε ένα τέτοιο απόλυτο μονοπώλιο έχουν αφαιρεθεί και η κυβέρνηση πέτυχε τον επιθυμητό στόχο: πλήρη έλεγχο όλων των πτυχών των εξαγωγών φυσικού αερίου από τη Ρωσία και δυνατότητα αύξησης του εσωτερικού χαρτοφυλακίου της Gazprom εάν χρειαστεί. (Vincent, 2006).

Πουθενά δεν είναι πιο εμφανής η σκόπιμη και υπολογισμένη προσπάθεια της ρωσικής κυβέρνησης να ανακτήσει τον έλεγχο των περιουσιακών της στοιχείων φυσικού αερίου και να αυξήσει την επιρροή της Gazprom στις αγορές φυσικού αερίου όσο στις διαπραγματεύσεις Sakhalin 2 που έλαβαν χώρα στο δεύτερο εξάμηνο του 2006. Το Sakhalin 2 Energy Project αρχικά δημιουργήθηκε ως Συμφωνία Καταμερισμού Παραγωγής (PSA) μεταξύ της ρωσικής κυβέρνησης και της αγγλοολλανδικής κοινοπραξίας Royal Dutch Shell και των ιαπωνικών μειονοτήτων εταίρων Mitsui και Mitsubishi Corporations. Ο σκοπός ήταν να αναπτυχθούν τα τεράστια αποθέματα πετρελαίου και φυσικού αερίου στα βαθιά νερά του

ωκεανού στα ανοικτά των ακτών του νησιού Σαχαλίνη, βόρεια της Ιαπωνίας. Στη δεκαετία του 1990, οι ρωσικές βιομηχανίες υδρογονανθράκων εξαρτώνταν εξαιρετικά από ξένες επενδύσεις και τεχνολογία λόγω τόσο της παρατεταμένης οικονομικής ύφεσης όσο και της γενικής απειρίας στην εξερεύνηση σε πιο δύσκολες συνθήκες όπως οι βαθείς ωκεανοί. Ως εκ τούτου, η Ρωσία έδωσε ευνοϊκούς όρους σε αυτούς τους τρεις επενδυτές.

Οι αποστολές LNG της Σαχαλίνης που επρόκειτο να ξεκινήσουν στα τέλη του 2007 ή το 2008 είναι ζωτικής σημασίας για την Ιαπωνία, η οποία χρησιμοποιεί 100% LNG για το φυσικό της αέριο. Οι όροι του αρχικού PSA οδήγησαν στη ρωσική κυβέρνηση να εισπράττει κέρδη μόνο μετά την ανάκτηση της επένδυσής της από την ιαπωνική επιχείρηση Shell. Το Sakhalin 2 εκτιμάται ότι έχει αποθέματα 498 δισεκατομμυρίων m³ φυσικού αερίου που θα μπορούσε να φτάσει τα 100 δισεκατομμύρια δολάρια σε τρέχουσες τιμές. Καθώς το κόστος του εγχειρήματος είχε διπλασιαστεί μέχρι το 2006, η ρωσική κυβέρνηση προφανώς θα έπρεπε να περιμένει μέχρι να δημιουργηθούν σημαντικά έσοδα από το έργο προτού λάβει χρήματα. Σε εκείνο το σημείο, το ρωσικό Υπουργείο Περιβάλλοντος, Prirodna Dzor, παρενέβη και επέβαλε πολυάριθμες περιβαλλοντικές επιβαρύνσεις κατά της Sakhalin Energy Investment Corporation (SEIC), σταματώντας ουσιαστικά το έργο (Vincent, 2006).

Τον Δεκέμβριο του 2006, η Gazprom, με τη βοήθεια της σημαντικής πίεσης από αυτές τις κυβερνητικές περιβαλλοντικές ρυθμιστικές αρχές, μπόρεσε να αποκτήσει 50% συν μία μετοχή της SEIC για 7,45 δισεκατομμύρια δολάρια, σημαντικά χαμηλότερα από την αγοραία αξία του τμήματος ελέγχου της εταιρείας – ελάχιστες εκτιμήσεις ήταν 11 δισεκατομμύρια δολάρια. Σύμφωνα με τους όρους της συμφωνίας, η Shell, η Mitsui και η Mitsubishi υποχώρησαν όλες και συμφώνησαν να μειώσουν αναλογικά την ιδιοκτησία τους σε αντάλλαγμα για την πληρωμή σε μετρητά, παραχωρώντας έτσι το μερίδιο ελέγχου της SEIC στη Gazprom.

Περαιτέρω, η ιστορία επαναλαμβάνεται καθώς το έργο Kovykta κινδυνεύει να ανακληθεί η άδειά του. Αυτό το κοιτάσμα φυσικού αερίου στην Ανατολική Σιβηρία ανήκει στη RUSIA Petroleum, την κοινοπραξία TK NBP της British Petroleum σε συνδυασμό με την Interros, μια μεγάλη ρωσική εταιρεία χαρτοφυλακίου, και την περιφερειακή κυβέρνηση του Ιρκούτσκ. Σε αυτήν την περίπτωση, ο παράγοντας πρόκλησης της κυβέρνησης είναι η Rosnedra, η Ρωσική Ομοσπονδιακή Υπηρεσία για τη χρήση του υπεδάφους. Το αρχικό PSA για την ανάπτυξη των κοιτασμάτων Kovykta απαιτούσε την παροχή 9 δισεκατομμυρίων m³ ετησίως στην περιοχή του Ιρκούτσκ έως το 2006. Η συμφωνία γράφτηκε πριν από μια δεκαετία, όταν

οι απαιτήσεις φυσικού αερίου για την περιοχή οραματιζόταν να είναι πολύ υψηλότερες. Για πολλούς λόγους, το έργο παράγει πολύ λιγότερο από το ποσό που ορίζεται στη συμφωνία αδειοδότησης που χορηγήθηκε στη RUSIA Petroleum. Αυτοί οι λόγοι αποδίδονται άμεσα σε σκόπιμες ενέργειες της ρωσικής κυβέρνησης. Η ζήτηση είναι χαμηλή επειδή μεγάλο μέρος της περιοχής εξακολουθεί να μην έχει διανομή στα νοικοκυριά, μέρος του ρωσικού έργου «αεριοποίησης». Ενώ το έργο Konykta θα μπορούσε να παράγει πολύ περισσότερο φυσικό αέριο, η Gazprom ελέγχει όλες τις εξαγωγές και έχει μπλοκάρει κάθε τέτοια πώληση (Vincent, 2006).

Επομένως, το αέριο πρέπει να πωλείται στην εγχώρια αγορά, αφήνοντας στην κοινοπραξία την απίθανη επιλογή να πουλήσει το αέριό της στις τοπικές αγορές σε τιμές πολύ χαμηλότερες από τις τιμές της αγοράς ή να το κάψει κυριολεκτικά προκειμένου να καλύψει την ποσόστωση. Σε μια σαφή ένδειξη ότι τα ανώτατα κλιμάκια της ρωσικής κυβέρνησης τραβούν όλα τα νήματα σε αυτή την τελευταία συναλλαγή, ο επικεφαλής της Rosnedra , Anatoly Ledovskikh, δήλωσε ότι οι αρχικοί όροι της συμφωνίας δεν μπορούσαν να τροποποιηθούν με τους σημερινούς ιδιοκτήτες, αλλά την ίδια στιγμή άφησε να εννοηθεί ότι η κυβέρνηση θα τροποποιήσει τους όρους με νέο ιδιοκτήτη και δεν θα παραβιάζει το νόμο. Στην ίδια συνέντευξη, απέφυγε το ερώτημα γιατί απλά δεν μπορούσαν να διευθετηθούν νέοι όροι με τους σημερινούς ιδιοκτήτες.

Από την έναρξη των περιβαλλοντικών ζητημάτων Sakhalin 2, έγινε φανερό στους ιδιοκτήτες του Konykta ότι τελικά επρόκειτο να εξοντωθούν από την ίδια την κυβέρνηση και τις πολιτικές που τους απαγορεύουν να πουλήσουν κερδοφόρα το φυσικό αέριο. Σε μια προσπάθεια να διατηρήσει την επένδυσή της μέχρι σήμερα, οι ιδιοκτήτες της κοινοπραξίας βρίσκονται σε συνομιλίες με την Gazprom από τον Δεκέμβριο του 2006· είναι σχεδόν βέβαιο ότι θα επιτευχθεί κάποιου είδους συμφωνία που εκχωρεί το 50% της ιδιοκτησίας. Η Rosnedra έδωσε στη RUSIA Petroleum προθεσμία μέχρι τον Μάιο του 2007 για να συμμορφωθεί με τους όρους του όγκου παραγωγής. Καθώς το κοίτασμα Konykta βαθμολογείται σε 1,9 τρισεκατομμύρια m³ αποθεμάτων και θεωρείται από πολλούς ως το κρίσιμο πλεονέκτημα για μελλοντικές παραδόσεις στην κινεζική αγορά, μια συμφωνία επιδεκτική της ρωσικής κυβέρνησης, η οποία ταυτόχρονα διατηρεί κάποια προοπτική κερδοφορίας για τους ξένους επενδυτές, πιθανότατα θα υπογραφεί σύντομα με την Gazprom. Όπως και με το Sakhalin 2 και την υπόθεση Yukos το 2003, η ρωσική κυβέρνηση είναι σχεδόν βέβαιο ότι θα

ενορχηστρώσει τις απαιτούμενες κινήσεις για να αποκτήσει ξανά αυτούς τους πολύ επιθυμητούς πόρους (Vincent, 2006).

4.4 Το χαρτοφυλάκιο διανομής της Gazprom και ο Χάρτης Ενέργειας

Τα μεθοδικά βήματα που έχει λάβει απροκάλυπτα και ασύστολα η ρωσική κυβέρνηση για να ανακτήσει τον πλήρη έλεγχο του τομέα του φυσικού αερίου θα πρέπει να είναι αρκετά προφανή και πειστικά στον αναγνώστη. Το ερώτημα παραμένει, προς ποιον σκοπό; Η απόλυτη μονοπώληση της βιομηχανίας φυσικού αερίου σαφώς δεν είναι προς το συμφέρον του καταναλωτή – ακόμη και οι μετασοβιετικοί Ρώσοι ηγέτες γνωρίζουν ότι τα μονοπώλια είναι κακά για την τιμολόγηση, γι' αυτό μάλιστα δημιουργήθηκε και μια Αντιμονοπωλιακή Υπηρεσία της Ρωσικής Ομοσπονδίας (Stern, 2006). Σε αυτήν την περίπτωση, ωστόσο, το μέλημα δεν είναι η εσωτερική αγορά, αλλά μάλλον η απόκτηση της ικανότητας χειραγώγησης της εξαγωγικής αγοράς. Πολλές ρωσικές εταιρείες φυσικού αερίου που συναγωνίζονται για ευρωπαίους πελάτες θα ήταν προφανώς ωφέλιμες για τον καταναλωτή, αλλά μια ενοποιημένη Gazprom, που υποστηρίζεται σθεναρά από τη ρωσική εκτελεστική εξουσία, δεν θα έχει μόνο τη δυνατότητα να ορίζει τις τιμές με βάση τη μονοπωλιακή της θέση (Kramer, 2006).

Η ιδιοκτησία της Gazprom στα δίκτυα διανομής φυσικού αερίου αποτελεί κρίσιμο μέρος της στρατηγικής για κυριαρχία στην ευρωπαϊκή αγορά. Όπως εύστοχα περιέγραψε ο ενεργειακός αναλυτής Roman Kupchinsky τις εξαγορές διανομής της Gazprom, «αυτός που ελέγχει τον αγωγό ελέγχει επομένως τον αγοραστή». Οι εκτιμήσεις είναι ότι η Gazprom έχει ξοδέψει 2,6 δισεκατομμύρια δολάρια τα τελευταία χρόνια σε περιουσιακά στοιχεία διανομής φυσικού αερίου στη Δυτική Ευρώπη με σκοπό να αυξήσει την ισχύ της στην αγορά μέχρι τον καταναλωτή. Όπως επισημάνθηκε προηγουμένως, η Gazprom έχει μειοψηφικό συμφέρον στο δίκτυο διανομής φυσικού αερίου σχεδόν κάθε ευρωπαϊκής χώρας. Μια ολοένα και πιο εμφανής στρατηγική της Gazprom προσελκύει επενδύσεις και τεχνολογία για να επιτρέψει την περιορισμένη ξένη συμμετοχή στα ρωσικά κοιτάσματα φυσικού αερίου, αλλά μόνο με αντάλλαγμα την ιδιοκτησία των περιουσιακών στοιχείων διανομής, μεταφοράς και διυλιστηρίων στην Ευρώπη (Medvedev, 2005).

Η απόκτηση ξένων υποδομών φυσικού αερίου συμπληρώνει την άρνηση της Ρωσίας να επικυρώσει τον Ενεργειακό Χάρτη. Ο Ευρωπαϊκός Χάρτης Ενέργειας είναι ένα εξαιρετικά ασαφές νομικό έγγραφο 250 σελίδων που έχει πολλές ερμηνείες. Το άρθρο 7 ορίζει ότι ο

υπογράφοντας τον χάρτη:«...θα λαμβάνει τα απαραίτητα μέτρα για τη διευκόλυνση της Διαμετακόμισης Ενεργειακών Υλικών και Προϊόντων σύμφωνα με την αρχή της ελεύθερης διαμετακόμισης και χωρίς διάκριση ως προς την προέλευση, τον προορισμό ή την ιδιοκτησία αυτών των Ενεργειακών Υλικών και Προϊόντων ή διάκριση ως προς την τιμολόγηση βάσει τέτοιων διακρίσεων και χωρίς να επιβάλλονται αδικαιολόγητες καθυστερήσεις, περιορισμοί ή χρεώσεις» (Stern, 2006).

Αυτό το τμήμα έχει γενικά ερμηνευτεί (γερμανικά σε αυτήν τη συζήτηση) ότι οι αγωγοί θα πρέπει να είναι ανοιχτοί στην πρόσβαση από αέριο οποιουδήποτε παραγωγού, εφόσον αυτή η πρόσβαση δεν παρεμποδίζει ή δεν αποκλείει τη δυνατότητα του αγωγού να διαμετακομίσει το φυσικό αέριο της ιδιοκτήτριας χώρας. Χωρίς καν να απαριθμήσουμε τις συγκεκριμένες αντιρρήσεις της Μόσχας για τον χάρτη, στο πιο θεμελιώδες επίπεδο είναι προφανές ότι δεν είναι συμβατός με την εσωτερική νομοθεσία. Επί του παρόντος, η ρωσική νομοθεσία δεν επιτρέπει ακόμη και ανεξάρτητες ρωσικές εταιρείες να εξάγουν φυσικό αέριο στο UGS, πόσο μάλλον σε ξένη οντότητα.

Ωστόσο, ο Πρόεδρος Πούτιν διατύπωσε τις κύριες αντιρρήσεις της κυβέρνησης για τον Χάρτη τον Σεπτέμβριο του 2006 και αξίζει να σημειωθούν(Vincent, 2006).Το κύριο μέλημά του είναι ότι το να αφήσει μεσάζοντες να χρησιμοποιήσουν τους αγωγούς δεν θα μείωνε τις τιμές, αλλά θα επέτρεπε σε κάποιον άλλο εκτός από τη Ρωσία να αποσπάσει τα κέρδη. Δεύτερον είναι ότι μια τέτοια πρόσβαση θα πρέπει να είναι μια δίκαιη ανταλλαγή για τη Ρωσία· οι Ευρωπαίοι εταίροι της δεν έχουν ενεργειακούς πόρους που χρειάζεται η Ρωσία, οπότε τι θα μπορούσε να κερδίσει σε αντάλλαγμα; Ο Πούτιν συνέδεσε επίσης τον Ενεργειακό Χάρτη με την παροχή πρόσβασης στη Ρωσία σε προηγμένες τεχνολογίες και πυρηνικά καύσιμα, τα οποία επί του παρόντος περιορίζονται από τους περισσότερους δυτικούς εταίρους προς πώληση στη Ρωσία (Medvedev, 2005).

Πέρα από τους επίσημους λόγους, ένα άλλο κίνητρο είναι εμφανές: η Ρωσία επιθυμεί να μονοπωλήσει τη διαμετακόμιση φυσικού αερίου από την Κεντρική Ασία. Όπως θα συζητηθεί, το αέριο της Κεντρικής Ασίας αποτελεί μια από τις καλύτερες εναλλακτικές πηγές για τους ευρωπαίους καταναλωτές. Επί του παρόντος, όλο αυτό το φυσικό αέριο διέρχεται στην Ευρώπη μέσω του UGS της Ρωσίας. Η τήρηση του πνεύματος του Ενεργειακού Χάρτη θα άνοιγε αυτή την επιχείρηση διαμετακόμισης σε έναν μεσάζοντα διαφορετικό από την Gazprom. Ομολογουμένως, ο ενδιάμεσος θα πρέπει να πληρώσει «λογικά» τέλη διαμετακόμισης για τη χρήση του δικτύου, αλλά η πίεση που ασκεί επί του παρόντος η Ρωσία

τόσο στις κυβερνήσεις της Κεντρικής Ασίας όσο και στους καταναλωτές του αερίου τους θα χαθεί. Για όλους αυτούς τους λόγους, είναι άσκοπο για την ΕΕ να περιμένει από τη Ρωσία να συμφωνήσει με τους όρους του Ενεργειακού Χάρτη. Με τη 10ετή «Συμφωνία Εταιρικής Σχέσης και Συνεργασίας μεταξύ Ρωσίας και ΕΕ» που λήγει το 2007, που απαγορεύει κάποια απρόβλεπτη παραχώρηση εκ μέρους της ΕΕ, ο Ενεργειακός Χάρτης θα είναι ένα συνεχές σημείο διαμάχης στο πλαίσιο του ενεργειακού διαλόγου ΕΕ-Ρωσίας.

4.5 Ρωσική αυτοκρατορική σκέψη

Είναι σαφές ότι η εθνικοποίηση των βιομηχανιών εξόρυξης και διανομής φυσικού αερίου είναι σκόπιμη και προσεκτικά σχεδιασμένη. Ο Πρύτανης του Ινστιτούτου Μεταλλείων της Αγίας Πετρούπολης (και μια πρόσφατη προσθήκη στην Επιτροπή Ενεργειακής Πολιτικής), συνόψισε τη φιλοσοφία του προστατευόμενου του σχετικά με το θέμα πολύ συνοπτικά: «Στις συγκεκριμένες συνθήκες που βρίσκει ο κόσμος σήμερα, οι πιο σημαντικοί πόροι είναι οι υδρογονάνθρακες. Είναι το κύριο όργανο στα χέρια μας –ιδιαίτερα στα χέρια του Πούτιν– και το ισχυρότερο επιχείρημά μας στη γεωπολιτική». Πολλοί δυτικοί αναλυτές συμφωνούν με αυτήν την εκτίμηση, όπως αποδεικνύεται από αυτή τη δήλωση του Economist σχετικά με το σκεπτικό του Πούτιν για την εγκαθίδρυση ενός μονοπωλίου εξαγωγής φυσικού αερίου, «εγγυάται τον έλεγχο του Κρεμλίνου σε αυτό που, με πιθανή εξαίρεση τα πυρηνικά όπλα, έχει γίνει το πιο ισχυρό εργαλείο εξωτερικής πολιτικής της Ρωσίας και η καλύτερη ελπίδα της να ανακτήσει τη χαμένη επιρροή της».(Medvedev, 2005).

Η χαμένη επιρροή είναι πιθανότατα το κυρίαρχο κίνητρο πίσω από αυτές τις μηχανορραφίες – η επανεθνικοποίηση των βιομηχανιών φυσικού αερίου και πετρελαίου με την ταυτόχρονη μείωση της ξένης ιδιοκτησίας. Η Ρωσία έχασε απίστευτο κύρος και δύναμη με τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης το 1991. Το αν η Σοβιετική Ένωση βρισκόταν στην ηθικά σωστή πλευρά του Ψυχρού Πολέμου εξακολουθεί να φαίνεται άσχετο για τους περισσότερους Ρώσους· εξακολουθούν να είναι πολύ περήφανοι για το καθεστώς υπερδύναμης που είχαν κάποτε. Πολλοί είναι αμφίθυμοι για τη φύση του σοβιετικού καθεστώτος, αλλά όχι για το κύρος που έφερε στη Ρωσία στις παγκόσμιες υποθέσεις. Μια πρόσφατη δημοσκόπηση δείχνει ότι το 35% των Ρώσων θα ήθελε ακόμη και να δει μια επιστροφή στο σοβιετικό σύστημα. Η ανάκτηση του καθεστώτος υπερδύναμης φαίνεται πρωταρχικής σημασίας για τη ρωσική πολιτική ελίτ (Stern, 2006).

Ο Πούτιν συνόψισε αυτόν τον τρόπο σκέψης στην πραγματεία του το 1999 πριν αναλάβει την προεδρία: «Η Ρωσία ήταν και θα παραμείνει μεγάλη δύναμη. Προϋποθέτει τα αναπόσπαστα χαρακτηριστικά της γεωπολιτικής, οικονομικής και πολιτιστικής της ύπαρξης. Καθόρισαν τη νοοτροπία των Ρώσων και την πολιτική της κυβέρνησης σε όλη την ιστορία της Ρωσίας και δεν μπορούν παρά να το κάνουν και στο παρόν». (Medvedev, 2005)

Σε μια πρόσφατη συζήτηση στρογγυλής τραπέζης των ρωσικών υπευθύνων λήψης αποφάσεων εξωτερικής πολιτικής, αυτό ήταν το βασικό θέμα όπως εκφράστηκε από τον Pavel Ipatov, Κυβερνήτη της περιοχής Saratov, «Η χώρα μας επικεντρώνεται στην επίλυση των προβλημάτων από τα οποία εξαρτάται η οικονομική και κοινωνική της πρόοδος, αποκαθιστώντας τον φυσικό ιστορικό ρόλο του μεγάλου έθνους». Παρατηρώντας την έμφαση που δίνει ο συγγραφέας στη λέξη ‘φυσικό’ είναι σημαντικό να κατανοήσουμε ότι οι ρωσικές ελίτ βλέπουν τη χώρα τους με αυτόν ακριβώς τον τρόπο· λόγω της μοναδικής της θέσης, ούτε ως Δύση, ούτε ως Ανατολή, καθώς και της ιστορίας, των ανθρώπων και των πόρων της, Η Ρωσία πρέπει απαραίτητα να είναι μεγάλη δύναμη.

Οι δημοσκοπήσεις επιβεβαιώνουν αυτή την άποψη· ένα ποσοστό 75% των Ρώσων πιστεύει ότι «η χώρα τους είναι ένα ευρασιατικό κράτος με δικό του μονοπάτι ανάπτυξης», ενώ μόνο το 10 τοις εκατό πιστεύει ότι είναι «μέρος της Δύσης, με κλίση να πλησιάσει την Ευρώπη και τις Ηνωμένες Πολιτείες». Ιδιαίτερα ανησυχητική είναι η επικρατούσα δημοφιλής αντίληψη (45% των Ρώσων ερωτηθέντων) ότι «η Ευρωπαϊκή Ένωση απειλεί τη χρηματοπιστωτική και οικονομική ανεξαρτησία της Ρωσίας, θα επέβαλε τον ξένο πολιτισμό της στη Ρωσία και αποτελεί απειλή για την πολιτική ανεξαρτησία της Ρωσίας». Αυτό το συναίσθημα είναι ιδιαίτερα ανησυχητικό στο πλαίσιο της θέσης ότι υπάρχει μια υπολογισμένη προσπάθεια να ασκηθεί πολιτική μόχλευση στην ΕΕ μέσω του φυσικού αερίου.

Σε γενικές γραμμές, η Ρωσία βλέπει διάφορες μεθόδους για να ανακτήσει το χαμένο καθεστώς της υπερδύναμης και να ανοικοδομήσει τη στρατιωτική ισχύ της χώρας. Αν και δεν είναι σαφές πώς θα κατανεμηθούν τα έσοδα από τις πωλήσεις υδρογονανθράκων, δεδομένου ότι το 25% των ρωσικών φορολογικών εσόδων προέρχεται από την Gazprom, η κερδοφορία της εταιρείας θα επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό την ικανότητα της κυβέρνησης να δαπανήσει για την άμυνα. Αν και είναι απίθανο οποιαδήποτε βραχυπρόθεσμη ρωσική κυβέρνηση να διαπράξει την ανοησία να υπονομεύσει πλήρως την οικονομία με στρατιωτικές δαπάνες όπως έκαναν οι σοβιετικοί προκάτοχοί της, η πρόσφατη διακήρυξη ότι η ρωσική κυβέρνηση θα δαπανήσει 190 δισεκατομμύρια δολάρια από τώρα έως το 2015 για τον εκσυγχρονισμό

όπλων δείχνει ότι η ανοικοδόμηση ισχυρών ενόπλων δυνάμεων είναι τουλάχιστον ένα κορυφαίο θέμα της ημερήσιας διάταξης.Θα ήταν πολύ απλοϊκό· ωστόσο, να δηλώσουμε ότι το πρωταρχικό σχέδιο του Κρεμλίνου είναι να οικοδομήσει έναν νέο στρατό με βάση τα δολάρια πετρελαίου και φυσικού αερίου του. Ο Πούτιν εξέφρασε τις σκέψεις του για το ίδιο θέμα:

«Στον σημερινό κόσμο, η ισχύς μιας χώρας εκδηλώνεται περισσότερο στην ικανότητά της να είναι ηγέτης στη δημιουργία και χρήση προηγμένων τεχνολογιών, διασφαλίζοντας υψηλό επίπεδο ευημερίας των πολιτών της, προστατεύοντας με αξιοπιστία την ασφάλειά της και προασπίζοντας τα συμφέροντά της στη διεθνή σκηνή, παρά η στρατιωτική της δύναμη».

Στο όραμα του Πούτιν για μια ανανεωμένη Ρωσία που θα παίζει το ρόλο της μεγάλης δύναμης, τα χρήματα από το φυσικό αέριο και το πετρέλαιο θα διαδραματίσουν κεντρικό ρόλο στη χρηματοδότηση όχι μόνο του στρατού, αλλά και κοινωνικών προγραμμάτων και υποδομών. Θεωρεί επίσης το φυσικό αέριο ως βασικό μέσο για την επίτευξη των στόχων της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής, ιδιαίτερα στην Ευρώπη.

Έτσι, η ρωσική ηγεσία σκόπιμα ανοικοδομεί ένα μονοπώλιο στον τομέα του φυσικού αερίου υπό το πρόσχημα της Gazprom. Οι προθέσεις της είναι πολλαπλές· αλλά η κυριότερη από αυτές είναι η πεποίθηση ότι τέτοιοι στρατηγικοί πόροι δεν μπορούν να αφεθούν στα χέρια επιχειρηματιών που δεν θα φροντίσουν το εθνικό συμφέρον. Ταυτόχρονα, η επανεθνικοποίηση των βιομηχανιών υδρογονανθράκων δημιουργεί τη δυνατότητα συγκέντρωσης προσωπικής δύναμης, λεωφόρους εκτροπής κεφαλαίων για προσωπικό πλούτο, ακόμη και τα μέσα ελέγχου ξένων αξιωματούχων, γεγονός που καθιστά ακόμη πιο πιθανές τις προβλέψιμες διοικήσεις, οι οποίες θα επιτρέψουν τον αυξημένο κυβερνητικό έλεγχο, ο οποίος με τη σειρά του δεν θα βρεθεί αντιμέτωπος με κάποια σοβαρή πρόκληση. Πιο σημαντικές για την ΕΕ και άλλους καταναλωτές ρωσικής ενέργειας, αυτές οι πολιτικές στοχεύουν στην αύξηση του οικονομικού μέσου ισχύος του ρωσικού κράτους και, πιο συγκεκριμένα, στη δυνατότητα καθορισμού των τιμών στις περιφερειακές αγορές φυσικού αερίου και στην απόκτηση αυξημένης πολιτικής μόχλευσης από τον έλεγχο αυτού του τεράστιου σημαντικής πηγή ενέργειας.

Ανεξάρτητα από το εάν η Ρωσία θα προσπαθήσει σκόπιμα ή όχι να εκμεταλλευτεί μακροπρόθεσμα τις πολιτικές αποφάσεις των ηγετών της ΕΕ μέσω της ισχύος του φυσικού της αερίου (αν και φαίνεται ότι στην πραγματικότητα αυτό είναι το ίδιο το αποτέλεσμα που

σχεδιάζουν οι Ρώσοι ηγέτες), δεν θα ήταν συνετό η ΕΕ να βασίζεται σε οποιαδήποτε πηγή για πάνω από το 30% της ενέργειάς της.

Δεδομένης της αναξιόπιστης φύσης της πηγής, οι πολιτικοί της Ευρώπης μπορεί να διαπιστώσουν ότι ανήκουν στη Ρωσία. Ακόμη χειρότερα, θα μπορούσαν να γίνουν ο βασικός παράγοντας για τον εξοπλισμό μιας ήδη σαφώς ανανεωμένης Ρωσίας. Αντί να λένε στους ψηφοφόρους τους ότι μπορεί να χρειαστεί να μεριμνήσουν για θέρμανση ή ηλεκτρισμό το χειμώνα, είναι πολύ πιο εύκολο να κλείσουν τα μάτια στην ανεπιθύμητη ρωσική συμπεριφορά ή, όπως στην περίπτωση της Ουκρανίας, να υποκύπτουν στη ρωσική πίεση. Οι επιπτώσεις αυτής της ρωσικής επιρροής στην ασφάλεια είναι βαθείς.

Κεφάλαιο 5^ο : Επίλογος-Συμπεράσματα

5.1 Συμπεράσματα

Η ενεργειακή πολιτική της ΕΕ είναι πιο στρατηγικά προοδευτική και προσανατολισμένη στην παγκόσμια κοινότητα από ό,τι οποιαδήποτε μεγάλης δύναμης, ενώ την ίδια στιγμή είναι βυθισμένη στην παροικία των διαφορετικών απόψεων των κρατών μελών της. Αξιοθαύμαστα, είναι ο παγκόσμιος εκπρόσωπος μιας ορθολογικής πολιτικής που ασχολείται όχι μόνο με την παγκόσμια κλιματική αλλαγή, αλλά και με την ανάγκη για μακροπρόθεσμο σταδιακό απογαλακτισμό από τους υδρογονάνθρακες στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Δυστυχώς, η στρατηγική ορισμένων κρατών μελών να καλύψουν τις ενεργειακές ανάγκες τα επόμενα 30-40 χρόνια, κατά τη διάρκεια μιας πιθανώς δραματικής μεταβατικής περιόδου στην εξέλιξη της ενεργειακής τεχνολογίας, φαίνεται να βασίζεται στην προϋπόθεση ότι η Ρωσία όχι μόνο εξαρτάται αμοιβαία από τους ευρωπαίους εταίρους της, αλλά θα συνεχίσει να ενεργεί με αξιόπιστο τρόπο και να μην εκμεταλλεύεται την αυξανόμενη μονοπωλιακή της θέση, ιδίως στις αγορές φυσικού αερίου (Commission of the European Communities, 2006). Αυτή θα ήταν μια παράλογη πολιτική που έπρεπε να ακολουθηθεί, ακόμα κι αν η Ρωσία ήταν η πιο φιλελεύθερη από τις δημοκρατίες. Δεδομένου του αβέβαιου μέλλοντος της Ρωσίας και του αποδεδειγμένου γεγονότος ότι αναδιοργανώνει συστηματικά ολόκληρη την ευρασιατική αγορά φυσικού αερίου από την παραγωγή μέχρι την τοπική διανομή υπό τον κρατικά ελεγχόμενο αντιπρόσωπό της, Gazprom, είναι εντελώς μη ρεαλιστικό να περιμένουμε πιο ορθολογική μεταχείριση από ένα τέτοιο μονοπώλιο (Commission of the European Communities, 2006).

Η τρέχουσα ενεργειακή στρατηγική της ΕΕ έχει πολλά αξιολογικά σημεία που πρέπει να προσέξουν ιδιαίτερα οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Κίνα και η Ινδία. Ενώ η στρατηγική παραδέχεται ότι εξαρτάται υπερβολικά από τη Ρωσία ως πηγή ενέργειάς της, δεν προσφέρει ουσιαστικά καμία οριστική απάντηση για το πώς να μειώσει αυτή την εξάρτηση. Φυσικά, θα απαιτηθεί πολιτική βούληση, αλλά αυτό το έγγραφο έχει δείξει τους συγκεκριμένους τρόπους με τους οποίους η ΕΕ και η γειτονιά της ευρύτερης Ευρώπης μπορούν να επιτύχουν υψηλότερη ενεργειακή ασφάλεια στο μέλλον τους με τη διαφοροποίηση μακριά από τη Ρωσία, Incorporated – Gazprom (Commission of the European Communities, 2006).

5.2 Συστάσεις για τις πολιτικές της Ε.Ε

Διαφοροποίηση Ειδών Ενέργειας

Ρεαλιστικά, μια πλήρης διαφοροποίηση μακριά από το φυσικό αέριο κατά τη διάρκεια αυτού του αιώνα δεν είναι δυνατή. Ακόμη και αν ανακαλυφθούν επαναστατικές νέες ενεργειακές τεχνολογίες, θα πρέπει να κατασκευαστεί η υποδομή για την παράδοση αυτών των ενεργειών σε βιομηχανικούς και οικιακούς καταναλωτές. Καθώς το φυσικό αέριο χρησιμοποιείται όχι μόνο για μεγάλης κλίμακας παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας αλλά και για οικιακή χρήση, υπάρχει τεράστια υποδομή σε αναπτυγμένα μέρη του κόσμου που επιτρέπει στα συστήματα μαγειρέματος και θέρμανσης να λειτουργούν με φυσικό αέριο, και η Ευρώπη δεν αποτελεί εξαίρεση. Όσο το φυσικό αέριο παραμένει διαθέσιμο, πιθανότατα θα υπάρχει μικρή οικονομική ώθηση για την κατασκευή νέων γραμμών υποδομής για την αντικατάσταση του φυσικού αερίου στην οικιακή χρήση (Kramer, 2006).

Πέραν της υπάρχουσας υποδομής, το επιχείρημα για τη συνέχιση της χρήσης του φυσικού αερίου μέχρι την οικονομική εξάντλησή του είναι το γεγονός ότι το φυσικό αέριο δεν κινδυνεύει να εξαντληθεί σύντομα. Όπως συμβαίνει με το πετρέλαιο, τελικά το ερώτημα πότε θα εξαντληθεί το φυσικό αέριο είναι καθαρή εικασία. Με δύο μεγάλες άγνωστες μεταβλητές (μελλοντικά ποσοστά κατανάλωσης και μη ανακαλυφθέντα αποθέματα)—και μόνο δύο γνωστούς παράγοντες (τρέχουσα κατανάλωση και γνωστά αποθέματα), οι λογικές εκτιμήσεις κυμαίνονται από 65 χρόνια έως σχεδόν το διπλάσιο αυτού του μήκους. Ως εκ τούτου η κρίση φυσικού αερίου δεν θα είναι πρόβλημα μέχρι τουλάχιστον δύο ή τρεις γενιές (Commission of the European Communities, 2006).

Δεδομένης της υπόθεσης ότι το φυσικό αέριο θα είναι άμεσα διαθέσιμο για αρκετές γενιές, μπορούν ακόμη να ληφθούν ορισμένες έγκυρες αποφάσεις σχετικά με τον πιο συνετό τρόπο χρήσης του πόρου μακροπρόθεσμα και τον τρόπο διαφοροποίησης από τη χρήση του. Για την Ευρώπη, η διαφοροποίηση από τη χρήση του θα πρέπει να συνίσταται σε γενικές γραμμές στην εύρεση εναλλακτικών μέσων παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας. Το φυσικό αέριο έχει σημαντική χρήση στην κατασκευή χημικών, φαρμακευτικών προϊόντων και λιπασμάτων· αυτή η χρήση πρέπει να είναι πρώτη σε προτεραιότητα για μακροπρόθεσμη συνεχή χρήση αερίου. Για τους προαναφερθέντες λόγους υποδομής, η οικιακή χρήση θα πρέπει να παραμείνει η δεύτερη προτεραιότητα (Kramer, 2006). Δεδομένου του χαρακτηριστικού του ότι ρυπαίνει πολύ λιγότερο από τη βενζίνη και το ντίζελ, θα πρέπει να δοθεί τρίτη προτεραιότητα στη χρήση φυσικού αερίου σε κινητήρες, ιδιαίτερα στον τομέα των δημόσιων μεταφορών, όπου οι οικονομίες κλίμακας δικαιολογούν σταθμούς ανεφοδιασμού φυσικού αερίου. Για την Ευρώπη, αυτό αφήνει την εναλλακτική παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας ως την κύρια μέθοδο διαφοροποίησης μακριά από το φυσικό αέριο. Με το ένα τέταρτο του φυσικού αερίου που χρησιμοποιείται στη μη βιομηχανική παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας και αυτό το ποσοστό αυξάνεται κάθε χρόνο, ακόμη και η μερική διαφοροποίηση θα μπορούσε να μειώσει σημαντικά την εξάρτηση από το εισαγόμενο αέριο (Kramer, 2006).

Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας

Οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας θα αποτελέσουν βασικό μέρος της στρατηγικής για τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Το φυσικό αέριο αποτελεί επίσης βασικό παράγοντα αυτής της στρατηγικής για πολλά κράτη της ΕΕ, όπως η Γερμανία, η οποία σχεδιάζει να απαλλαγεί από την πυρηνική ενέργεια και να υποκαταστήσει το φυσικό αέριο για μεγάλο μέρος της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, καθώς το αέριο παράγει πολύ λιγότερες εκπομπές από άλλες πηγές υδρογονανθράκων. Ορισμένα μέλη της Ανατολικής Ευρώπης, όπως η Πολωνία και η Τσεχική Δημοκρατία, έχουν δηλώσει ότι αυτοί οι στόχοι δεν είναι ρεαλιστικοί, καθώς οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας είναι πολύ ακριβές γι' αυτά και θα πρέπει να συνεχίσουν να βασίζονται στον άνθρακα για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας. Ορισμένες επιλογές μπορεί να επιτρέψουν σε ορισμένα κράτη να υπερβούν τους στόχους τους και να ανταλλάξουν τις πιστώσεις εκπομπών τους σε άλλες χώρες (Commission of the European Communities, 2006). Η δέσμευση της ΕΕ να φτάσει το 20% των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας ως μέρος του ενεργειακού μείγματος είναι μια σοφή απόφαση

που θα συμβάλει όχι μόνο στη μείωση των εκπομπών, αλλά και στην τόνωση εναλλακτικών λύσεων αντί του φυσικού αερίου για παραγωγή ενέργειας. Από αυτή την άποψη, η ΕΕ βρίσκεται στο σωστό δρόμο, καθώς μόνο μέσω δεσμευτικών δεσμεύσεων σε εσωτερικές πηγές παραγωγής μπορούν να μειώσουν την εξάρτησή τους από εξωτερικούς προμηθευτές υδρογονανθράκων (Kramer, 2006).

Αυτά τα κράτη εντός της ΕΕ που έχουν δεσμευτεί να επιτύχουν ή να υπερβούν τους στόχους τους για ανανεώσιμες πηγές ενέργειας κατά 20% και μειώσεις εκπομπών πρέπει να συνεχίσουν να πιέζουν εκείνους που δεν σκοπεύουν να εκπληρώσουν το μέρος της συμφωνίας που τους αναλογεί. Το επιχείρημα ότι η ανανεώσιμη ενέργεια είναι πολύ ακριβή ισχύει μόνο όταν εξετάζεται μια βραχυπρόθεσμη ανάλυση του κόστους παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας. Υπάρχουν πολλά άυλα στοιχεία που κάνουν αυτή τη δήλωση κάθε άλλο παρά βέβαιη. Είναι σχεδόν αδύνατο να τεθεί ένα τίμημα στην κυριαρχία ενός κράτους· το επίπεδο εξάρτησης που έχουν ήδη πολλές χώρες της Ανατολικής Ευρώπης από το ρωσικό αέριο θα πρέπει να τις πείσει ότι η δημιουργία εναλλακτικών πηγών είναι ανεκτίμητη. Είναι επίσης εξαιρετικά δύσκολο να αποτιμηθεί ο αντίκτυπος της ζημίας από τη ρύπανση που προκαλείται από τη χρήση υδρογονανθράκων, αλλά οι επιπτώσεις είναι σαφείς, από την κλιματική αλλαγή μέχρι την ατομική υγεία (Kramer, 2006).

Οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας απαιτούν επίσης μεγάλες επενδύσεις στο δίκτυο ηλεκτρικής ενέργειας. Κάθε ανεμογεννήτρια ή ηλιακό πάνελ πρέπει να συνδεθεί στο ηλεκτρικό δίκτυο, το οποίο προφανώς απαιτεί πολύ περισσότερες γραμμές από έναν τεράστιο σταθμό ηλεκτρικής ενέργειας που καίει άνθρακα ή φυσικό αέριο. Ωστόσο, όταν το βλέπουμε πιο μακροπρόθεσμα, μόλις δημιουργηθεί η υποδομή και απαιτείται μόνο ανακαίνιση, μπορεί να επιτευχθεί η εξοικονόμηση πόρων από τη μη συνεχή αγορά καυσίμων. Ένας υπολογισμός ότι οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας δεν είναι οικονομικά βιώσιμες σε σύγκριση με την ενέργεια από υδρογονάνθρακες βασίζεται επίσης στην περιορισμένη γνώση των τρεχουσών τιμών των καυσίμων. Όπως έχει επισημανθεί, τα ορυκτά καύσιμα που λαμβάνονται εύκολα εξαντλούνται. Όπως και στην περίπτωση της Ρωσίας, υπάρχουν τεράστια εναπομείναντα αποθέματα φυσικού αερίου, αλλά είναι εξαιρετικά δύσκολο να εξερευνηθούν τοποθεσίες (Medvedev, 2005).

Με βάση αυτό, οι δεσμεύσεις της ΕΕ για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και τα βιοκαύσιμα θα είναι εξαιρετικά χρήσιμες, όχι μόνο για τους δεδηλωμένους λόγους για τη διάσωση του περιβάλλοντος, αλλά και από την προοπτική της μείωσης της εξάρτησης από το φυσικό αέριο

της Ρωσίας. Η αλληλεγγύη της ΕΕ στη δέσμευση είναι ζωτικής σημασίας και ένας τομέας που πρέπει να προωθηθεί είναι οι επενδύσεις στις νεότερες χώρες της ΕΕ για να διασφαλιστεί η επίτευξη αυτών των στόχων. Ειδικότερα, οι επενδύσεις σε εναλλακτική παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας σε χώρες όπως η Πολωνία, η Τσεχική Δημοκρατία, η Ρουμανία, η Βουλγαρία και οι χώρες της Βαλτικής είναι πολύ πιο σοφή επιλογή για τη Δυτική Ευρώπη από την επένδυση σε πρόσθετους αγωγούς προς τη Ρωσία. Τα κίνητρα για την τόνωση των επενδύσεων σε ανανεώσιμες πηγές θα πρέπει να προωθηθούν στην ατζέντα της ΕΕ, έτσι ώστε και τα 27 κράτη να έχουν μια βιώσιμη ευκαιρία να επιτύχουν τους στόχους και να μειώσουν την εξάρτηση.

Πυρηνική δύναμη

Η πυρηνική ενέργεια αντιπροσωπεύει επί του παρόντος το 14% του συνολικού ενεργειακού μείγματος της ΕΕ. Αυτό και ο άνθρακας παράγουν περίπου το ένα τρίτο της ηλεκτρικής ενέργειας της ΕΕ. Καθώς ορισμένα κράτη σταδιακά καταργούν τα προγράμματα πυρηνικής ενέργειας και άλλα διαφοροποιούνται από τον άνθρακα, το φυσικό αέριο γίνεται η ευκολότερη λύση τόσο από πλευράς χρημάτων όσο και μειωμένων εκπομπών. Από αυτή την άποψη, η στάση απέναντι στην πυρηνική ενέργεια είναι σαφώς ένας από τους πιο ασυνεπείς τομείς πολιτικής στην ΕΕ. Ενώ η Γαλλία υποστηρίζει ολόψυχα την πυρηνική ενέργεια, χώρες όπως η Γερμανία, το Βέλγιο και η Σουηδία σχεδιάζουν να την καταργήσουν σταδιακά, με αποτέλεσμα η εξάρτησή τους από το φυσικό αέριο να αυξηθεί σημαντικά την επόμενη δεκαετία (Kramer, 2006).

Η πραγματική κύρια ένσταση για την πυρηνική ενέργεια είναι το ζήτημα της διαχείρισης των αποβλήτων της. Η ασφάλεια των αντιδραστήρων και η ασφάλεια των εγκαταστάσεων αποτελούν επίσης γνήσια ανησυχία, αλλά το ιστορικό της Γαλλίας δείχνει ότι αυτά τα ζητήματα μπορούν να αντιμετωπιστούν με άψογα αποτελέσματα. Ουσιαστικά, εκείνες οι χώρες της ΕΕ που καταργούν σταδιακά την πυρηνική ενέργεια υπέρ της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από φυσικό αέριο απλώς ανταλλάσσουν ένα ζήτημα ασφάλειας με ένα άλλο – φόβοι σπατάλης ή διάδοσης υλικών έναντι απώλειας ορισμένων πτυχών της κυριαρχίας στη Ρωσία. Η κύρια ανησυχία με μια τέτοια στρατηγική σταδιακής κατάργησης για την πυρηνική ενέργεια είναι ότι θα συμβεί ταυτόχρονα με την προσπάθεια να αυξηθεί το ποσοστό του μείγματος με ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, το οποίο βραχυπρόθεσμα θα αποδειχθεί πιο ακριβό (Commission of the European Communities, 2006). Αυτό θα τείνει να ασκήσει πρόσθετη πίεση στις κυβερνήσεις να αναζητήσουν φθηνές πηγές ενέργειας για να

αντικαταστήσουν την πυρηνική ενέργεια, δεδομένου ότι οι ανανεώσιμες εναλλακτικές λύσεις που επιβάλλει η συμφωνία της ΕΕ θα κοστίσουν περισσότερο. Είναι εύκολο να φανταστεί κανείς ότι οι πολιτικοί θα προσπαθήσουν να κρατήσουν τους λογαριασμούς ενέργειας των ψηφοφόρων τους όσο το δυνατόν χαμηλότερους και το ρωσικό αέριο, τουλάχιστον βραχυπρόθεσμα, φαίνεται πολύ φιλόξενο. Αυτή είναι μια επικίνδυνη πορεία δράσης και τα μέλη της ΕΕ που θέλουν να καταργήσουν σταδιακά την πυρηνική τους ενέργεια πρέπει να την επανεξετάσουν για τουλάχιστον τις επόμενες δεκαετίες, ενώ οι εναλλακτικές θα γίνουν πιο προσιτές.

Για τις χώρες που ανησυχούν για πυρηνικούς σταθμούς ηλεκτροπαραγωγής που δημιουργούν υλικά χρήσιμα για πυρηνικά όπλα, η επένδυση στην τεχνολογία αντί να την αποκηρύσσει είναι ο τρόπος για να ξεπεραστεί αυτό το εμπόδιο. Υπάρχουν σημαντικές ενδείξεις ότι οι πυρηνικοί αντιδραστήρες μπορούν να λειτουργήσουν οικονομικά με Θόριο και όχι Ουράνιο. Το θόριο είναι φυσικά πιο άφθονο από το Ουράνιο και τα υπό-προϊόντα του δεν είναι σχάσιμα. Πολλοί επιστήμονες πιστεύουν ότι οι επενδύσεις σε τεχνολογία πυρηνικής ενέργειας μπορούν να την καταστήσουν ακόμα πιο ασφαλή - χωρίς τα ζητήματα διάδοσης. Καθώς η πυρηνική ενέργεια αντιπροσωπεύει μια πηγή ενέργειας βασικά χωρίς εκπομπές, δεν είναι τώρα η ώρα να την εγκαταλείψουν τα κράτη της ΕΕ (Medvedev, 2005).

«Clean Coal» και άλλες Νέες Τεχνολογίες

Αν και δεν είναι σκοπός αυτής της εργασίας να συζητήσει κάθε νέα τεχνολογία που είναι διαθέσιμη στον ενεργειακό τομέα, υπάρχει τουλάχιστον μία εναλλακτική λύση στην αύξηση των εισαγωγών φυσικού αερίου που θα μπορούσε να βοηθήσει σημαντικά την Ευρώπη, ενώ συμβαίνουν πιο μακροπρόθεσμες μεταβάσεις στην ενέργεια από ανανεώσιμες πηγές και ίσως τη σύντηξη. Ο άνθρακας είναι σε μεγάλη αφθονία σε όλη την Ευρώπη και μάλιστα σε μεγάλο μέρος του κόσμου. Το κύριο μειονέκτημα είναι ότι ο άνθρακας είναι ο χειρότερος εκπομπός CO₂ από όλους τους υδρογονάνθρακες. Μια περιεκτική έκθεση που δημοσιεύθηκε από το Ινστιτούτο Τεχνολογίας της Μασαχουσέτης τον Μάρτιο του 2007 περιγράφει λεπτομερώς πώς είναι δυνατόν να δεσμευτεί και να αποθηκευτεί υπόγεια το CO₂ που παράγεται από την καύση άνθρακα, με την υπάρχουσα τεχνολογία. Παρόμοιες τεχνολογίες δέσμευσης και δέσμευσης άνθρακα (CCS) μπορούν να χρησιμοποιηθούν στην παραγωγή υγρού άνθρακα, ο οποίος μπορεί να τροφοδοτήσει αυτοκίνητα με 30% λιγότερες εκπομπές. Αυτό που χρειάζεται για να γίνει πραγματικότητα η επένδυση στην τεχνολογία CCS είναι η κυβερνητική συμμετοχή, η νομοθεσία που ρυθμίζει τις μελλοντικές μονάδες

ηλεκτροπαραγωγής άνθρακα και τα ανώτατα όρια εκπομπών. Δεδομένης της αλληλεγγύης που επέδειξε πρόσφατα η ΕΕ στο μέτωπο των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, φαίνεται πολύ πιθανό να επιτευχθούν συμφωνίες για την εφαρμογή τεχνολογιών CCS. Αυτό θα ήταν ιδιαίτερα χρήσιμο για μια στρατηγική διαφοροποίησης για τις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης που δεν βρίσκονται σε ξηρά, για τις οποίες το LNG δεν προσφέρει εύκολη εναλλακτική λύση στο ρωσικό φυσικό αέριο. Η Τσεχική Δημοκρατία και η Πολωνία, με τα μεγάλα αποθέματα άνθρακα, είναι πρωταρχικοί υποψήφιοι για την εισαγωγή τεχνολογιών CSS. Καθώς ο άνθρακας είναι η πηγή του 24% της συνολικής παγκόσμιας ενέργειας και του 13% στην ΕΕ, η επένδυση σε καθαρές τεχνολογίες άνθρακα και τελικά η στροφή σε τεχνολογίες καθαρού άνθρακα θα μπορούσε να προσφέρει μια σημαντική εγχώρια πηγή διαφοροποίησης (Commission of the European Communities, 2006).

Επένδυση στην Παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας εκτός Ε.Ε

Τέλος, ένας άλλος τομέας στον οποίο η ΕΕ μπορεί να βοηθήσει τον εαυτό της είναι η επένδυση στην εναλλακτική παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας (μη φυσικού αερίου) όχι μόνο εντός των συνόρων της, αλλά και στο εξωτερικό. Δεδομένης της εξαιρετικά μεγάλης εξάρτησης από πηγές υδρογονανθράκων για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας σε όλες σχεδόν τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και της Ανατολικής Ευρώπης (τόσο της ΕΕ όσο και εκτός ΕΕ), μια στρατηγική που οδηγεί στη μείωση της συνολικής περιφερειακής κατανάλωσης φυσικού αερίου θα άφηνε περισσότερο διαθέσιμο φυσικό αέριο για εξαγωγές, διαρκούν περισσότερο οι πόροι και ασκούν επίσης αρνητική πίεση στις τιμές (Medvedev, 2005).

Η χρήση υδρογονανθράκων είναι ένα παιχνίδι μηδενικού αθροίσματος· ανεξάρτητα από το πού χρησιμοποιούνται, το καθαρό αποτέλεσμα είναι ότι εξαντλούνται για πάντα. Οι πρώην σοβιετικές δημοκρατίες της Γεωργίας, της Κιργιζίας και του Τατζικιστάν αντιπροσωπεύουν όλες περιοχές όπου υπάρχει τεράστιο δυναμικό υδροηλεκτρικής ενέργειας που δεν χρησιμοποιείται σε μεγάλο βαθμό λόγω έλλειψης επενδύσεων. Η Λευκορωσία, η Ουκρανία, η Μολδαβία, η Τουρκία και τα Βαλκάνια υστερούν πολύ στην ανάπτυξη των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Σε όλες τις πολιτείες που παλαιότερα ήταν πίσω από το Σιδηρούν Παραπέτασμα, η χρήση φυσικού αερίου για παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας και βιομηχανικές εφαρμογές όπως η μεταλλουργία είναι εξαιρετικά αναποτελεσματική. Ο εκσυγχρονισμός των μεθόδων θα μπορούσε να εξοικονομήσει έως και 35% της χρήσης εισαγόμενων υδρογονανθράκων στην Ουκρανία. Περαιτέρω επενδύσεις στην

αποτελεσματικότητα θα μπορούσαν ενδεχομένως να εξοικονομήσουν έως και 25 δισεκατομμύρια m³/έτος σπατάλη αερίου από την Ουκρανία, αρκετά για να καλύψει περισσότερες από το σύνολο των ετήσιων αναγκών σε φυσικό αέριο της Αυστρίας και της Τσεχικής Δημοκρατίας (Commission of the European Communities, 2006).

Ένα φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης είναι ότι οι ενεργειακές ανησυχίες γίνονται όλο και πιο αλληλένδετες. Οι προσπάθειες για διατήρηση σε μια περιοχή έχουν ως καθαρό αποτέλεσμα την αύξηση της προσφοράς και χαμηλότερες τιμές σε μια άλλη. Από αυτή την άποψη, υπάρχουν πολλές ευκαιρίες στις ρωσικά κυριαρχούμενες ευρασιατικές αγορές φυσικού αερίου για επενδύσεις σε εναλλακτική χρήση ενέργειας που θα ωφελήσουν όλους τους καταναλωτές. Ως εκ τούτου, η ΕΕ δεν πρέπει να περιοριστεί σε επενδύσεις σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και στην αποδοτικότητα εντός των συνόρων της, καθώς οι επενδύσεις στους γείτονές της θα αποκομίσουν οφέλη στο εσωτερικό, τόσο οικονομικά όσο και οικολογικά (Medvedev, 2005).

Βιβλιογραφία

-Ελληνική

Κολιόπουλος Κων/νος «Η Στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα» Ποιότητα, Αθήνα, 2008.

Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, «Βυζαντινή υψηλή στρατηγική», Ποιότητα, Αθήνα, 2007.

Clausewitz Carl, «Περί του Πολέμου», Βανιάς, Θεσσαλονίκη, 1999.

Kenneth N. Waltz, «Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής» μετ. Κ. Κολιόπουλος, εισαγωγή στην ελληνική έκδοση Αθανάσιος Πλατιάς, Ποιότητα, 2011.

John J. Mearsheimer, «Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων», μτφ. Κ. Κολιόπουλος, Ποιότητα, 2006.

-Ξενόγλωσση

Aleksander Medvedev, "Gaz export: Achievements and Prospects," *International Affairs*, Vol. 52 No. 5, 2006, p. 149.

Andrew E. Kramer, "Gazprom of Russia to Double Natural Gas Prices to Georgia," *International Herald Tribune*, December 22, 2006, <http://www.iht.com/articles/2006/12/22/business/gazprom.php>, accessed November 12, 2022.

Bell D., «The cultural contradictions of capitalism: twentieth anniversary edition», New York: Basic Books, 1996.

Clements M., ed., "Country Risk Assessments: Russia and the CIS," 24th Ed., Alexandria, VA: Jane's Sentinel, 2009.

Commission of the European Communities, "Green Paper: A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy," Brussels, 2006.

Damien Gaul and Kobi Platt, "Short-term Energy Outlook Supplement: US LNG Imports The Next Wave," accessed November 13, 2022, Energy Information Administration, January 2007, http://www.eia.doe.gov/emeu/steo/pub/LNG_Jan2007.pdf.

Emily Flynn Vincent, "The New Coal Car," *Newsweek Special Edition "Breaking Out: Where Will the Energy Boom Lead Us?"*, Newsweek, Inc., New York, December 2006, p. 68

Energy Information Administration, "World Total Energy Consumption by Region and Fuel, Reference Case, 1990-2030," accessed November 14, 2022, http://www.eia.doe.gov/oiaf/ieo/pdf/ieoreftab_2.pdf

Energy Information Administration, "International Energy Outlook 2020," accessed November 19, 2022, http://www.eia.doe.gov/oiaf/ieo/nat_gas.html

Energy Information Administration, "Coal Reserves," accessed November 20, 2022, <http://www.eia.doe.gov/pub/international/iea2004/table82.xls>.

Energy Information Administration, "Country Analysis Briefs: European Union," accessed November 17, 2022, http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/European_Union/Full.html.

Flint C., "Introduction to geopolitics," London: Routledge, 2006.

Gazprom Corporate Website, "Annual Report 2005," accessed November 17, 2022, http://www.gazprom.com/documents/Annual_Report_Eng_2005.pdf, p. 5455.

Goldman M., "Russia, the Eurasian Republics, and Central/Eastern Europe," 10th Ed., Dubuque, IA: Global Studies, 2005.

Jonathan Stern, "The Russian-Ukrainian Gas Crisis of January 2006," *The Oxford Institute for Energy Studies*, January 16, 2006, p. 2.

Lin Ch., "The Prince of Rosh: Russian Energy Imperialism and the Emerging Eurasian Military Alliance of the Shanghai Cooperation Organization," Berlin, Germany, Institute for Strategic Political-Security-and Economic Consultancy (ISPSW), 2009.

Lucas Ed., "The New Cold War: Putin's Russia and the Threat to the West," New York: Palgrave MacMillan, 2009.

Miklós Losoncz, "Analysis: Energy Dependence and Supply in Central and Eastern Europe," accessed November 15, 2022, EurActiv.com, <http://www.euractiv.com/en/energy/analysisenergydependencesupplycentraleasterneurope/article155274>

Nygren B., *“The Rebuilding of Greater Russia: Putin’s Foreign Policy towards the CIS countries,”* 2008.

Nygren B., *“The Re Rebuilding of Greater Russia: Putin’s Foreign Policy towards the CIS countries,”* 2008.

Mearsheime J.M., *“The tragedy of great power politics»,* New York: Norton, 2001.

Yuri Zarakhovich, *“Inside the Yukos Endgame,”* Time, accessed November 12, 2022, <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,901040830685965,00.html>.